

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ**

ФЕДЬКОВИЧА ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА

СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, групи 613

спеціальності 013 «Початкова освіта»

ТУРСІНОВА ДІАНА АБДУЛАТІФІВНА

Керівник: док. пед. наук, проф. Романюк С.З.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри

№ 6 від 22 листопада 2022 р.

Зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	7
1.1. Генеза проблеми формування медійної грамотності молодших школярів	7
1.2. Педагогічна наука про сутність медіаграмотності учнів початкових класів.....	20
1.3. Дидактичні засади формування медіаграмотності молодших школярів.....	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	42
2.1. Стан проблеми формування медіаграмотності молодших школярів у практиці сучасної початкової школи	42
2.2. Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» на уроках навчальних дисциплін мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі	51
2.3. Формування в учнів початкових класів умінь створювати медіапродукти на уроках мовно-літературної освітньої галузі під час самостійної роботи.....	75
Висновки до розділу 2	94
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

Актуальність теми. Початок ХХІ століття характеризується вступом людства в нову еру інформаційного суспільства, прикметною ознакою якого є глобальне поширення мас-медіа у всіх сферах життєдіяльності суспільства і окремої особистості. Технологічний прогрес зумовив парадоксальні зміни у спілкуванні між людьми, формування й стрімкий розвиток нового комунікативного простору, який набув сьогодні глобальних масштабів. Водночас комунікація перейшла в інший вимір – віртуальний, що дає можливість одночасно спілкуватися мільйонам зацікавлених осіб. Згідно з результатами досліджень Київського міжнародного інституту соціології, 62% дорослого населення України користуються Інтернетом. Серед людей віком 18-39 років цей показник складає 91%. Засоби масової інформації активно впливають на свідомість людей, маніпулюють ними, привертаючи увагу лише до певних фактів. Статистичні дані засвідчують, що тривалість обміну інформацією, яка передається за допомогою медіатехнологій, перевищує 11 годин на день, а телевізор увімкнений у квартирах / будинках у середньому впродовж 7 годин 38 хвилин щодня. Діти віком від двох до дванадцяти років у середньому дивляться телепередачі 25 годин на тиждень. Тобто значну частку свого часу вони проводять у віртуальному світі, не пов'язаному з навчанням і реальним життям.

Цей нагальний виклик сучасності змушує педагогів звернути особливу увагу на медіа, оскільки вони всебічно, потужно і в той же час неоднозначно впливають на духовний світ особистості, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти. Водночас досвід упровадження складових медіа в освітній процес засвідчує, що вони можуть успішно сприяти розв'язанню проблеми підготовки людини до спілкування із засобами масової комунікації під час соціалізації, а це, в свою чергу, дозволить, по-перше, захистити дітей від потенційно шкідливих ефектів медіа, по-друге, виховати споживача медіапродукції, здатного вміло використовувати засоби

масової комунікації, тому що більшість інформації людина отримує саме через різноманітні медіа і, зокрема, через Інтернет. У зв'язку з цим формування й розвиток медіаграмотності має розглядатися у комплексі з оволодінням сучасними інформаційно-цифровими технологіями, тобто йдеться про формування в особистості інфомедіаграмотності.

Власне тому формування особистості інформаційного суспільства XXI століття, спроможної правильно орієнтуватися в бурхливому потоці неоднозначної інформації адекватно реагувати на неї, виступає провідним завданням педагогів відповідно до законів України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) й інших нормативно-правових актів. У сучасних соціальних обставинах процес навчання повинен спрямовуватись на гармонійний розвиток учня, задоволення його всебічних запитів та інтересів.

Посилює зростання ролі медіаграмотності в життєдіяльності людини модернізована Європейською Радою у 2018 р. Директива про аудіовізуальні засоби масової інформації (Audiovisual Media Services Directive). Вона закликає держави-члени ЄС сприяти розвитку навичок медіаграмотності у населення (стаття 33). Адже медіаграмотність/інфограмотність визначається інструментом розширення можливостей здобувачів освіти, підвищення їхньої обізнаності та сприяння протидії, наслідкам дезінформаційних кампаній і фальшивих новин, що набули масового поширення особливо зараз, в умовах, повномасштабної російсько-української війни і посилення ворожої агресії в інформаційному просторі.

Вивчення наукової літератури засвідчує, що дослідженням даної проблеми займалися такі науковці та медіадидакти, як І.Богданова, Д.Букінем, О.Волошенюк, К.Ворсноп, В.Іванов, Л.Карпець, М.Коропатник, О.Кучерук, Ю.Машбиць, Г.Онкович, Л.Панченко, Б.Потятинник, Ф.Рогоу, О.Савченко, Н.Тализіна, С.Шейбе, І.Червінська та ін. Проблеми медіаосвіти

та медіаграмотності учнів початкової школи досліджують Л.Ампілогова, О.Антонова, О.Волошенюк, А.Готмар, С.Дубовик, А.Єфіменко, І.Кузьма, Л.Кульчинська, С.Митнік, Л.Найдьонова, Г.Онкович, Л.Пономаренко, К.Пономарьова, О.Савченко, М.Синиця, І.Черешнюк, Є.Шумаєва, О.Янишин, О.Янкович та ін. Проте динамічні процеси в інформаційному суспільстві й модернізаційні зміни в освітній галузі повсякчас породжують нові проблеми в цій сфері та необхідність їх наукового осмислення і практичного вирішення.

Таким чином, стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі і системі початкової освіти та нагальні потреби шкільної практики зумовили вибір теми дипломної роботи *«Теоретико-методичні основи формування медіаграмотності молодших школярів у процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі»*.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробленні дидактичної системи формування медіаграмотності учнів початкової школи під час опанування предметів мовно-літературної освітньої галузі.

Відповідно до теми та мети визначено **завдання дослідження**:

- 1) На основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність та відстежити генезу поняття «медіаграмотність молодших школярів».
- 2) Визначити дидактичні засади формування медіаграмотності учнів початкових класів.
- 3) Виявити стан проблеми формування медіаграмотності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.
- 4) Запропонувати дидактичну систему формування медіаграмотності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Об'єкт дослідження – процес формування медіаграмотності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – дидактична система формування медіаграмотності молодших школярів на уроках української словесності.

Для досягнення мети і виконання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:** теоретичні (вивчення нормативно-правових документів, аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури, систематизація теоретичного та практичного матеріалу); емпіричні (вивчення шкільної документації, анкетування, спостереження, бесіди); педагогічний експеримент.

Експериментальна база дослідження: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Перебиковецька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Клішковецької сільської ради, Дністровського району, Чернівецької області.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в науковому обґрунтуванні сутності поняття «формування медіаграмотності молодших школярів», виявленні теоретичних основ дидактичної системи формування медійної грамотності учнів початкової школи у процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі.

Практичне значення одержаних результатів. Узагальнені матеріали дипломної роботи можуть бути використані вчителями початкової школи у процесі формування медіаграмотності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі, студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» закладів вищої освіти для підготовки до занять з методики навчання української мови, а також у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Генеза проблеми формування медійної грамотності молодших школярів

В умовах нашого сьогодення, позначеного бурхливим розвитком нових інформаційно-комунікаційних засобів і інноваційних медіатехнологій, незаперечною є істина, що кожен індивід упродовж дня потрапляє під лавину інформації, яка часто є маніпулятивною і вимагає критичного мислення та адекватної реакції. І якщо доросла людина, маючи певний життєвий досвід і багаж знань з різних галузей діяльності суспільства, може в тій чи іншій мірі розпізнати маніпулятивні дії і свідомо протистояти їм, то психіка дитини вкрай нестійка і тому зазнає потужного некерованого впливу безкінечного інформаційного потоку. Адже відомо, що наші учні – і школярі, і студенти – значну частину свого життя проводять саме у спілкуванні зі смартфонами, ноутбуками, іншими комунікаційними засобами. Тож дуже важливо, щоб вони в цих неоднозначних обставинах, зумовлених російською воєнною агресією проти України, зокрема й на інформаційному фронті, могли адекватно сприймати, аналізувати й оцінювати трансльовану різними джерелами інформацію і мудро використовувати її у своїй життєдіяльності. Сприяти формуванню цих якостей особистості покликана медіаосвіта (англ. media education) – напрям у педагогіці, спрямований на вивчення комунікативної й інформаційної природи засобів масової інформації та активне оволодіння основами сучасних наукових знань у цій галузі.

У документах ЮНЕСКО цей термін трактується як навчання теорії і практичним умінням володіння новітніми засобами масової комунікації, що сьогодні вже розглядаються як частина специфічної й автономної галузі в педагогічній теорії і практиці. На основі документів ЮНЕСКО Рада Європи

1989 р. схвалила «Резолюцію з медіаосвіти і нових технологій», якою визнано, що медіаосвіта має розпочинатися якомога раніше і тривати весь період навчання в школі. У 2008 р. Європарламент прийняв резолюцію стосовно введення обов'язкової медіаосвіти для учнів та вчителів країн Європейського Союзу. Відповідно інтеграція України в Європейський простір вищої освіти і науки спонукала вітчизняних учених і педагогів-практиків активізувати роботу в цьому напрямку, спираючись на зарубіжний та власний досвід. У 2010 р, у відповідь на резолюцію Європарламенту, в нашій державі схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні, в якій вона розглядається як вагомий чинник модернізації освіти, що сприятиме побудові в країні інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становленню громадянського суспільства.

Концепція 2010 р. була «спрямована на підготовку і проведення широкомасштабного поетапного всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти на всіх рівнях; пріоритетне започаткування практики шкільної медіаосвіти, яка стане головною інтеграційною ланкою формування цілісної системи медіаосвіти; забезпечення медіаосвіти у вищій школі, насамперед при підготовці фахівців педагогічного профілю; врахування завдань медіаосвіти в ході здійснення освітніх реформ та планування відповідних бюджетних асигнувань; ініціювання широкої підтримки медіаосвітнього руху, включаючи міжнародну співпрацю в цій сфері» [27].

Для практичного виконання основних положень концепції відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 р. №886 «Про проведення Всеукраїнського експерименту з впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» із вересня 2011 р. у 82-х школах Києва і восьми регіонах, в т. ч. Криму, започатковано запланований експеримент.

Як зазначає М.Коропатник, системну підготовку спеціалістів з медіаосвіти для його проведення започатковано того ж року: 15-20 серпня

була проведена Перша літня школа з медіаосвіти. Її організатором виступила Академія української преси спільно з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Інститутом соціальної і політичної психології Національної Академії педагогічних наук України, відділом кіномистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології Національної Академії наук України. Аудиторія школи складалася з координаторів всеукраїнського медіаосвітнього експерименту та викладачів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти [28, с.170].

Дослідники слушно зазначають, що актуальність медіаосвіти зросла після Революції Гідності 2013-2014 рр. і активізації «гібридної війни» Росії проти України, котра, поряд з військовими діями, призвела до посилення дезінформаційної, психологічної та пропагандистської війни. В умовах пропагандистського тиску російських ЗМІ за геббельсівським «правилом спрощення» українські мас-медіа виявилися не готовими до адекватної відповіді. Окрім того, самі опинилися у пастці інформаційного поля, що змушувало свідомо чи несвідомо перекручувати факти і тримати споживачів медіа у вигаданому світі віртуальної реальності, ретранслюючи, без перевірки їхньої достовірності. І тому на українському ґрунті підтвердилася справедливість західного журналістського прислів'я «Правда на війні гине першою», що, логічно, потягнуло за собою катастрофічне падіння рейтингу довіри до вітчизняних медіа.

Важливо зазначити, що, згідно з даними моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України, у 2014 р. українським медіа довіряли 25,2% населення України, а не довіряли 45,4%. У 2013 р. результати були зовсім інші: українським медіа довіряли 37%, не довіряли 28,6%. До того ж, недовіра зросла від мінімальної на заході країни (24%) до максимальної на Донбасі (68,3 %) [72, с.4].

Визначаючи причини цього явища, президент Академії української преси В.Іванов зазначав, що вони лежать на поверхні: оскільки журналісти не

дають інформації або ж інформація недостовірна, їм перестають довіряти. На Сході України живуть люди, які, образно кажучи, «виглядають у вікно», тобто самі або через рідних і знайомих мають можливість дізнатися про те, що відбувається в реальності. І коли ця фізична реальність розходиться з віртуальною, про яку вони дізнаються від медіа, то, природно, розчаровуються в них [72, с. 4].

За спостереженнями вчених, серед основних викликів, перед якими опинилася українська медіаспільнота в цей період - інформаційна війна та російська пропаганда. Варто наголосити, що анексії Криму та воєнним операціям на Сході передувала довготривала російська інформаційна політика, спрямована насамперед на конструювання «русского мира» за межами Росії і, як не парадоксально, відновлення радянської ідентичності. Ця політика була розрахована на російськомовне населення пострадянських країн, передусім, України. Інформаційним атакам піддавалися будь-які ініціативи Української держави, які б сприяли виходові за ментальні та ідеологічні межі пострадянського простору. Ці інформаційні атаки стали регулярними із початком протестів на Майдані у Києві і згодом переросли у справжню інформаційну війну, в якій російські мас-медіа (за незначними винятками) стали інструментами пропаганди [28, с.171].

Така ситуація в медіапросторі зумовила прийняття нової редакції цього документа, затвердженого 21 квітня 2016 р. Президією Національної академії педагогічних наук України. У ньому головною метою медіаосвіти визначено «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність та медіакультуру, відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей» [27]. У концепції медіаосвіта тлумачиться як «частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури,

підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютери, мобільний зв'язок, Інтернет) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій»[27]. Основними завданнями медіаосвіти визначено: «підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, навчити людину протистояти впливові на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі вербальних та невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів» [27].

Необхідно зацентувати, що відкритість освітнього простору, доступ до різних наукових джерел дали змогу українським педагогам активно освоювати в їх реалізації напрацювання закордонних дослідників і освітян.

Зазначимо, що теоретичні основи цього процесу заклали праці Д.Букінгема, К.Ворснопа, Д.Консидайна, Р.Кьюбі, Л.Мастерман, Д.Мак-Квейла, Е.Томана, Е.Харта, Ю.Усова, О.Федорова та ін. Значний внесок у його розвиток зробили українські дослідники В.Іванов, Л.Найдьонова, Г.Онкович, Б.Потятинник та ін.

Водночас варто зазначити, що в ХХІ столітті молодь усе частіше звертається до аудіовізуального тексту і все рідше бере до рук текст друкований. У таких умовах розвитку освіти і виховання значну роль відіграє саме медіаосвіта. Вона якраз може допомогти сучасному вчителю зацікавити учнів книгою, сприятиме зростанню прагнення читати, формуватиме читацьку компетенцію, медіакультуру школяра тощо.

Медіаосвіта як частина освітнього процесу має трикомпонентну структуру: навчання про медіа, через медіа та для медіа. Вона покликана допомогти молодому поколінню краще адаптуватися у світі медіакультури, освоїти мову засобів масової інформації, навчитися аналізувати медіапродукцію та самостійно створювати її.

Наголосимо водночас, що однозначного тлумачення цього поняття на сьогодні в науці немає. Так, «Енциклопедія освіти» (видання НАПН

України) трактує його як «технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, збереження, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет» [20, с. 481].

У цьому фундаментальному енциклопедичному виданні наводяться й такі визначення терміну:

«задачі М.-о. (tasks of media education) – навчити грамотно «читати» медіатекст; розвинути здібності до сприйняття й аргументованої оцінки інформації, розвинути самостійність суджень, критичного мислення, переваг, естетичного смаку; інтегрувати знання та уміння, отримані на різних навчальних заняттях, у процесі сприйняття, аналізу і творчої діяльності;

зміст М.-о. – основи мистецтвознавства в медіасфері (види і жанри медіа, функції медіа в соціумі, мова медіа, історія медіакультури тощо), відомості про основні галузі застосування теоретичних знань (професійні засоби масової інформації, аматорська медіасфера, канали поширення медіа, установи дозвілля, освітні установи тощо), практичні творчі завдання на медіа матеріалі;

методи М.-о. (methods of media education) – засоби роботи викладача і учня, за допомогою яких досягаються цілі М.-о. Типові методи: словесні (лекція, бесіда, дискусія, обговорення тощо); наочні (перегляд аудіовізуального матеріалу), репродуктивні, дослідницькі, евристичні, проблемні, ігрові (моделювання художньо-творчої діяльності творців медіатексту, імпровізація тощо);

предмет М.-о. (subject of media education) – взаємодія людини з медіа, медіамова та її використання в соціумі, медіа та його функціонування в соціумі, система знань і вмінь, необхідних людині для повноцінного сприйняття та аналізу медіатекстів, для соціокультурного розвитку творчої особистості» [20, с.481].

Результатом процесу медіаосвіти є медіаграмотність, яка визначена однією з ключових компетенцій учня Нової української школи.

Дослідник Д.Консидайн зазначає, що в США терміни «медіаграмотність» і «медіаосвіта» використовуються паралельно, до того ж перший більш відомий широкій публіці. Під терміном же «медіаосвіта» часто розуміють набуття учнями знань про медіа [78, с. 125]. Але значна частина науковців дотримується думки, що медіаграмотність – це частина медіаосвіти. К.Ворсноп вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), то більше ви медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментування, інтерпретації/аналізу та створення медіатекстів [75, с.124]. Інші науковці вважають, що медіаграмотність працює на те, щоб людина була активна та грамотна, мала розвинуту здатність до сприйняття, створення, аналізу й оцінювання медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових і репрезентаційних систем, які використовуються медіа; життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю.

Медіаграмотність є відкритим у часі процесом. Вона дозволяє сучасній людині приймати обґрунтовані рішення, менше залежати від впливів, краще розуміти межу між реальністю та медійною картиною світу, між фактом та маніпуляцією. Тобто залишатися собою і змагатися за власні цінності. Медіаграмотність є запорукою виживання й успіху в новому інформаційному середовищі.

Більшість дослідників стверджує, що медіаграмотність – найважливіший комплекс навичок і знань, необхідних людині в сучасному інформаційному суспільстві. Насамперед це здатність використовувати, аналізувати й оцінювати медійну продукцію.

На нашу думку, заслуговує на увагу наведене в підручнику «Медіаосвіта та медіаграмотність» (2012) визначення поняття

«медіаграмотність», яке дав американський професор Джеймс Поттер: «Медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та запобігає повідомленням, що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі» [45, с.12].

Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують.

Канадський науковець Джон Пандженте визначив вісім принципів медіаграмотності, які дозволяють краще розуміти медіатексти. У підручнику «Медіаосвіта та медіаграмотність» (2012) наведені такі його критерії:

«1. Будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність. Він відображає не реальність, а деякі суб'єктивні, ретельно відібрані уявлення про неї. Медіаграмотність допомагає ставити під сумнів такі тексти та розуміти принципи їх створення.

2. Медіа конструюють реальність. Ставлення до об'єктів реального світу формується на основі засвоєних медіаповідомлень, автори яких переслідують свої чітко визначені цілі. Медіа певною мірою формують відчуття реальності.

3. Аудиторія медіаповідомлення інтерпретує його зміст. Отримувачі повідомлення інтерпретують та осмислюють, ґрунтуючись на власному досвіді та таких індивідуальних характеристиках, як особисті запити й очікування, актуальні проблеми, сформовані національні та гендерні уявлення, соціальний та культурний досвід тощо.

4. Медіа мають комерційну підтримку. Медіаграмотність дає уявлення, що створення медіапродукту – це бізнес, який має приносити прибуток.

5. Будь-яке медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про певні цінності. Будь-який медійний продукт – це, в певному сенсі, реклама способу життя та тих чи інших цінностей. Явно чи опосередковано медіа створюють в очах аудиторії уявлення про «гарне», «красиве» життя; формують споживацькі смаки та дають уявлення про загальну ідеологічну позицію.

6. Медіа виконують соціальні та політичні функції. Медіа – інструмент впливу та керування суспільством через інформацію.

7. Зміст повідомлення залежить від виду медіа. Різні медіа передають повідомлення про одну подію, наголошуючи на різних аспектах. Отже, аудиторія має змогу ознайомитися з різними поглядами та сформуванню власну позицію.

8. Кожен медіаресурс має власну унікальну естетичну форму. Кожен медіапродукт має бути представлений аудиторії в естетичній формі, що дозволяє, деякою мірою, діставати задоволення від форми та змісту» [45, с.11- 12].

Досвід і наукові дослідження переконують, що людина, яка здатна завдяки володінню відповідними компетенціями свідомо сприймати й розглядати, а також відповідально передавати й успішно продукувати медіатексти, завжди вміло перевіряє достовірність інформації, критично аналізує, сприймає й використовує її, якраз і є медіаграмотною.

Медіаграмотність, за визначенням учених, це «складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, проявляти себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати потрібну інформацію, свідомо сприймати й критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи й типи контролю, які вони культивують» [2, с. 5-6].

Даний феномен є результатом медіаосвіти, що у сучасній фаховій літературі трактується як «частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи й традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с. 5].

Вважаємо, що цілеспрямовано формувати медіаграмотність необхідно вже з початкової школи через внесення елементів медіаосвіти в навчальний процес. Адже дітей слід готувати до безпечної та оперативної взаємодії із зовнішнім світом, знання про який вони одержують із засобів масової інформації. Потрібно наголосити, що в сучасну інформаційну добу «нюс-мейкером» може стати будь-хто, якщо в нього є смартфон, Інтернет і сторінка в соціальних мережах.

Важливо враховувати й те, що школа готує людину до подальшої життєдіяльності. Це дуже відповідальна місія. І особлива роль тут відводиться її початковій ланці, бо саме вона закладає підвалини успішного навчання в середніх і старших класах, дає алгоритм дій на всі шкільні, а часто взагалі на всі роки життя. Саме тут прищеплюється любов до навчання, навички роботи з медіа, реакції на різні типи повідомлень. Зміст початкової освіти сьогодні вирізняється міжпредметною інтеграцією і формуванням практичних навичок, що дозволяє врахувати особливості молодших школярів, забезпечувати баланс емоційної, інтелектуальної, духовної, соціальної, фізичної сфер життя. Необхідно навчити учнів молодшого шкільного віку сприймати інформаційну мережу як інструмент пізнання і можливості підтримання контактів, поводитись у ній активно, ефективно, безпечно, культурно та з користю для свого розвитку. Саме тому розвиток медіаграмотності та медіакультури є надзвичайно важливим фактором

формування морально-етичних якостей та громадянської позиції учнів початкових класів.

Як слушно зазначає дослідниця О.Антонова, «медіаосвіта в сучасному світі розглядається як процес розвитку особистості на матеріалі та за допомогою засобів масової комунікації (медіа) для формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки» [2, с. 15].

У неоднозначних реаліях нашого суспільного сьогодення та невідкладних завдань щодо створення безпечного освітнього простору у навчальних закладів усіх типів «базовими цілями медіаосвіти стають:

- розвиток комунікативних здібностей учнів;
- формування критичного мислення;
- навчання сприймання інформації, перекодуванню візуального образу у вербальну знакову систему;
- оцінювання якості інформації, вироблення вмінь вибирати під час «споживання» інформації з мас-медіа;
- підвищення загальнокультурного рівня особистості» [2, с. 15].

Зазначимо, що відповідно до положень сучасних вітчизняних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту початкової школи молодший школяр «має: орієнтуватися в сучасному медіапросторі; розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів масової інформації; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення; розшифровувати та використовувати закодовану в медіаповідомленнях інформацію; знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; збирати, обробляти,

зберігати та передавати інформацію з медіаджерел; самостійно створювати медіаповідомлення» [2, с. 15].

Сучасні вчені, на нашу думку, слушно стверджують, що у повсякденній життєдіяльності та освітньому просторі початкової школи «медіаграмотність допомагає учню використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, інтернету. Учні початкової школи повинні знати й відрізнити різні види медіа, що в майбутньому стане основою для набуття ними уявлень про медіаосвіту як про ефективний засіб розвитку творчої, самостійно та критично мислячої особистості в умовах інтенсивного збільшення інформаційного потоку. Це певним чином впливає на міжособистісне спілкування; розвиток критичного мислення, умінь розуміти прихований зміст того чи іншого повідомлення, протистояти маніпулюванню свідомістю індивіда з боку мас-медіа» [2, с. 15-16].

У цьому процесі, як зазначає О.Кучерук, необхідно враховувати, що інформаційна грамотність інтегрує в собі кілька компонентів: «інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність креативність» [32, с.10].

Слід зважати і на те, що «інфомедійна грамотність, на думку О.Слижук, – це синтез і результат основних освітніх компонентів, які сприяють формуванню в учнів навичок працювати з різними видами інформації та послуговуватися різними видами медіа в процесі навчання та для задоволення особистих потреб» [66, с. 193-202].

Нам імпонує також тлумачення змісту цього поняття М.Курмишевої, яка зазначає, що «інформедійна грамотність – це вміння сприймати інформацію на основі критичного мислення і створювати медіапродукти, враховуючи динамічність подій довкілля та спираючись на аналіз і оцінку медіа текстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем» [31].

До того ж вивчення досвіду вчителів початкових класів та фахової літератури з досліджуваної проблеми показує, що «включення медіаресурсів в освітній процес відкриває великі можливості для розвитку творчого потенціалу й самостійного мислення учнів, умінь орієнтуватися в сучасних інформаційних потоках, змінювати позицію з пасивного сприйняття інформаційних потоків до критичного їх аналізу» [16, с.175].

У рекомендаціях щодо використання медіа на уроках у початковій школі пропонується застосовувати такі форми роботи, як інформування в Twitter, ведення блогу, демонстрування учнівських робіт в Instagram. Адже такий підхід сприяє в основному розвитку вміння формувати інформаційні повідомлення, а не осмислювати критично медіа [40]. Крім того, вчителям рекомендується використовувати медіа таким чином: поєднувати виклад теоретичної інформації з показом демонстраційного матеріалу, вести словникову роботу, здійснювати пошук необхідної інформації, створювати медіапродукти, інтерпретувати медіатексти, методом дискусії визначити можливості документального кіно [44]. Безумовно, це спрацьовує на формування медіаграмотності. Проте «педагогічна проблема вчителів початкової школи полягає ще й у тому, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій само по собі не змінює й не поліпшує якість освіти, означену вимогами Нової української школи – уміння критично сприймати медіаповідомлення, рефлексувати й створювати власну навчальну продукцію» [16, с.175].

Шляхи, форми, методи й засади вирішення окреслених проблем в освітньому просторі сучасної початкової школи, що переживає бурхливий період модернізації, розглянемо в наступних структурних підрозділах нашої роботи.

1.2. Педагогічна наука про сутність медіаграмотності учнів початкових класів

Сучасний етап розвитку медіаосвіти та медіаграмотності проходить у надзвичайно складних умовах, зумовлених протистоянням рашистській агресії проти нашої держави та важким економічним становищем, викликаним повномасштабною російсько-українською війною. До обставин, що перешкоджають швидкому впровадженню медіаосвіти в модернізованому освітньому просторі України, дослідники, з якими ми повністю погоджуємося, відносять:

«-наявність численних, часто взаємно конкурентних аспектів медіаосвіти і медіаграмотності;

– інтеграцію системи освіти, яка на рівні основ навчального процесу успадкувала від радянських часів недостатню увагу до розвитку критичного мислення, особливо при вивченні предметів суспільствознавчої групи;

– необхідність вивчення традиційних і нових медіа, останні з яких мають власні особливості і часто репрезентують цілковито відмінні види діяльності;

– необхідність поєднання знань, умінь і навичок, що належать до різних традиційних навчальних дисциплін (інформатика, українська та іноземна мова, суспільствознавство тощо);

– швидкі темпи розвитку нових медіа і трансформації традиційних ЗМІ та їхньої соціальної ролі» [15, с. 290].

Важливо зазначити, що нестача ресурсів, потрібних для повноцінного впровадження медіаосвіти як окремої навчальної дисципліни в шкільну освіту, спонукає вчених, педагогів-практиків, медіадидактів до активних пошуків ефективних форм і засобів її функціонування у різних сферах освітньої галузі України.

Основні принципи освіти з медіаграмотності, на слухну думку дослідників цієї проблеми, пройшли значний шлях свого становлення.

Основні вимоги до знань і вмінь учнів наприкінці 90-х рр. ХХ ст. узагальнила і систематизувала американська медіапедагог Д. Леверана. Провідними з них є:

– учні повинні мати доступ до друкованих, візуальних та електронних медіа;

– учні повинні володіти термінологією медіаосвіти;

– учні повинні розуміти, що всі медіатексти містять «повідомлення» (messages);

– учні повинні вміти «декодувати» й аналізувати (за допомогою так званого «критичного аналізу») медіатексти в історичному, соціальному та культурному контекстах, усвідомлюючи при цьому зв'язки між аудиторією, медіатекстом і навколишньою дійсністю;

– на основі отриманих знань учні повинні мати змогу не лише створювати й аналізувати власні медіатексти та медіапроекти, а й ті, що були створені іншими людьми» [50, с.12].

У процесі розвитку медіаосвіти формувалися й удосконалювалися цілі медіаграмотності, пріоритетними серед яких «групою експертів у 2003 році було визначено:

1. Розвивати здатність до критичного мислення / критичної автономії особистості.
2. Розвивати здібності до сприйняття, оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів.
3. Готувати людей до життя в демократичному суспільстві.
4. Розвивати знання соціальних, культурних, політичних та економічних смислів і підтекстів медіатекстів.
5. Навчати декодуванню медіатекстів / повідомлень.
6. Розвивати комунікативні здібності особистості.
7. Розвивати здатність до естетичного сприйняття, оцінки, розуміння медіатекстів, оцінки естетичних якостей медіатекстів.
8. Навчати самовиражатися за допомогою медіа.

9. Навчати ідентифікувати й інтерпретувати медіатексти, експериментувати з різними способами технічного використання медіа, створювати медіапродукти / тексти.
10. Давати знання з теорії медіа та медіакультури.
11. Давати знання з історії медіа та з медіакультури» [50, с.12-13].

Безперечно, з позицій сьогодення цей перелік є далеко невичерпним, проте він наочно демонструє тенденції розвитку принципів, яких мають дотримуватись педагоги у формуванні медіаграмотності своїх учнів.

Для нашого дослідження важливими є «ключові принципи освіти з медіаграмотності в США», які були сформульовані у 2007 р. фахівцями «Альянсу за медіаграмотну Америку», оскільки вони до певної міри суголосні положенням сучасних вітчизняних нормативно-правових документів, зокрема Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту початкової освіти і їх врахування в педагогічній практиці сприятиме виконанню поставлених у цих актах завдань. Наводимо перелік розроблених американськими педагогами ключових принципів формування медіаграмотності учнів:

1. Освіта з медіаграмотності вимагає активного залучення та критичного мислення стосовно повідомлень, які ми отримуємо і створюємо.
2. Освіта з медіаграмотності розширює концепцію грамотності (читання і письмо), щоб включити всі види медіа.
3. Освіта з медіаграмотності створює і зміцнює навички для учнів різного віку. Як і грамотність, ці навички вимагають інтегрованої, інтерактивної і повторної діяльності учнів.
4. Освіта з медіаграмотності розвиває інформованість мислячих та зацікавлених громадян, що важливо для демократичного суспільства.
5. Освіта з медіаграмотності визнає, що медіа – це складник культури, що функціонує як агент соціалізації.

6. Освіта з медіаграмотності доводить, що люди для кращого розуміння медіамеседжерів використовують індивідуальні навички, переконання і досвід [50, с.13-14].

Дослідники зазначають, що медіаграмотність у цьому документі трактується не як «законсервовані знання і вміння, які ми набули раз і назавжди, тобто на все життя», а як «набір компетентностей, знань, умінь, ставлень, які постійно розвиваються» [50, с.14]. Водночас вони доречно наголошують, що «освіта з медіаграмотності не може вирішити свої завдання впродовж одного дня, тижня чи навіть місяця. Вона залучає учнів різноманітним навчальним стилям, необмеженим можливостям для практики і розвитку навичок аналізу й самовираження. Така освіта стає ефективною, якщо базується на тих же засадах, що і практики Нової української школи. Освіта з медіаграмотності створює навички, а не відлякує людей можливим шкідливим ефектом медіа, не ухвалює рішень щодо доступу до медіа певної категорії людей» [50, с.14].

Заслуговує на увагу і твердження про те, що «у контексті Нової української школи освіта з медіаграмотності доводить, що зміни в освітньому процесі постійно потребують нових методик і нових підходів у викладанні, а як наслідок – додаткового оснащення класу інструментами для роботи з медіа [50, с.14].

Водночас зауважимо, що навчання медіаграмотності не є політично заангажованим. Це насамперед – навчальна дисципліна, яка фокусується на зміні освітньої практики та посиленні знань і навичок учнів, пов'язаних з медіа.

Оскільки навчання медіаграмотності відбувається на стику різних, дисциплін, що дає можливість здійснювати їх інтеграцію, у цьому процесі, залежно від ситуацій і цілей, можуть застосовуватися різноманітні дидактичні підходи. Педагогічними аспектами «формування медійної та інформаційної грамотності ЮНЕСКО у 2012 р. визначило:

– Естетичні та креативні навички: здатність учнів із допомогою вчителя сприймати, створювати й інтерпретувати медіаконтент.

– Інтерактивні навички: здатність спілкуватися за допомогою медіа.

– Навички критичного аналізу: стосуються вміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіамеседжів.

– Навички з управління інформацією: стосуються ключових понять і концепцій, що описують потреби учня в знаннях, який відповідно використовує різні джерела, щоб задовольнити свої потреби в інформації» [50, с.15-16].

Із зазначеного випливає, що головним завданням вчителя у медіаосвіті школярів є знаходження ефективних інноваційних педагогічних прийомів для формування в них знань про медіа та практичних навичок роботи з ними.

Наголосимо, що викладене вище дало можливість експертам з медіаграмотності визначити важливі аспекти формування медіаграмотності молодших школярів (див. таблицю 1.1).

Таблиця 1.1.

Вимоги з медіаграмотності до знань і вмінь учнів початкових класів

Аспект доступу до медіа (включаючи термінологію)	Аспект аналізу медіатекстів
<ul style="list-style-type: none"> ▪ мати доступ до інформації та розваг; ▪ мати можливість за допомогою медіа виконувати найпростіші дослідницькі завдання; ▪ використовувати медіа для навчання; ▪ знати термінологію найважливіших частин медіаобладнання (камера, проектор, комп'ютер, слайд та ін.), уміти виконувати елементарні операції на цьому обладнанні; ▪ уміти розрізняти частини медіатексту (наприклад, кадри, фото, відео, анімацію); ▪ знати про основні медіапрофесії 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уміти досліджувати зображення подій (фабул), що трапляються в медіатекстах; порівнювати нові типи фабул із тими, які були відомі учням раніше; ▪ застосовувати медіа з метою використання раніше набутих знань і вмінь; ▪ уміти ідентифікувати й описувати різні стереотипи в медіатексті (наприклад, герой, лиходій тощо); ▪ розуміти відмінності між видами медіа (преса, телебачення, кіно тощо); ▪ знати деякі шляхи організації матеріалу в медіатексті; ▪ аналізувати, яким чином словесні й

(журналіст, режисер, оператор та ін.).	візуальні символи утворюють певне значення (наприклад, роль знаків у рекламі); ▪ розуміти й пояснювати в медіатексті зав'язку, розвиток дії та розв'язку сюжету
Аспект оцінки медіатекстів	Аспект медіапродукції (використання учнями знань про різні види медіа для вирішення тих чи інших проблем, спілкування та створення власних медіатекстів)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ розуміти різницю між реальною подією та її відображенням у медіатексті; ▪ ставити запитання щодо змісту медіатексту на основі власних знань і життєвого досвіду; ▪ описувати деякі деталі медіатексту, доводити, яким чином вони роблять цей текст більш цікавим; ▪ розглядати шляхи, якими медіа може впливати на особистість; ▪ висловлюватися під час дискусії стосовно медіапродукції; ▪ уважно та критично «читати» медіатексти, призначені для розваг, розуміти їхні основні ідеї та зміст; ▪ розглядати вплив медіа на оточення учнів (родина, дім, школа); ▪ визначати, на яку аудиторію спрямований той чи інший медіатекст. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ обирати засіб та форми медіа (фото, малюнки, журнальні ілюстрації), створювати історії на прості теми; ▪ створювати короткий план сюжету або візуального тексту (фото, відео, комікс, комп'ютерна графіка тощо); ▪ виконувати та презентувати власний медіапроект.

Джерело: [50, с.30].

В Україні впровадження освіти з медіаграмотності розпочалося після прийняття в 2010 р. Концепції розвитку медіаграмотності, головною метою якої є «сприяння розбудові ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку та консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії. Концепція повинна всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати в громадян

медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей» [2, с. 16].

У концепції визначено такі основні етапи її реалізації:

1. Експериментальний етап (2010-2016 рр.).
2. Етап поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації її змісту (2017-2020 рр.).
3. Етап подальшої еволюції медіаосвіти та її масового використання (2021-2025 рр.) [26].

Для кожного з цих етапів визначено конкретні заходи, які покликані сприяти досягненню мети і виконанню поставлених завдань у цій сфері освітньої діяльності.

Пріоритетними завданнями медіаосвіти встановлено «сприяння формуванню:

- медіаінформаційної грамотності як комплексу вмінь, знань, розуміння та відносин, які дають споживачам змогу: ефективно та безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту й послуг, ухвалювати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе та свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу;

- медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу та деструктивним медіаінформаційним впливам, забезпечує психологічний добробут під час споживання медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;

- рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції і саморегуляцію взаємодії з медіа на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту,

джерела, форми та якості надання інформації, її повноцінного й критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, а також розвивають здатність протистояти зовнішній інформаційній агресії і пропаганді, деструктивним медіаінформаційним впливам;

- здатності до медіаторчості для компетентного й здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, розвитку патріотизму, української ідентичності, згуртованості, солідарності, зокрема, для подолання соціальних наслідків воєнних дій на Донбасі та окупації Криму, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, доброзичливості стосунків у мережі, а також якості життя в значущих для особистості спільнотах;

- спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), аудіальної і музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, сучасних напрямів медіаарту тощо» [2, с. 18].

До основних принципів формування медіаграмотності належать:

- Особистісний і соціально- психологічний підхід.
- Перманентне оновлення змісту.
- Орієнтація на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.
- Пріоритет морально-етичних цінностей.
- Патріотизм.
- Громадянська спрямованість.
- Естетична наснаженість.

Продуктивна мотивація.

Дослідники цілком доречно стверджують, що «у сучасному суспільстві саме предметам початкової школи належить особлива роль, оскільки в процесі їхнього вивчення відбувається формування основ світогляду, особистості школяра, становлення моральної соціально-політичної культури, підготовка до життя в нестабільному світі, навчання сучасних форм

спілкування, розвиток здатності до правильного сприйняття інформації та прийняття зважених рішень» [2 с.35].

З метою реалізації положень Концепції впровадження медіаосвіти в початковій школі визначено форми розвитку медіаграмотності молодших школярів, до яких належать: інтегрована медіаосвіта (використання медіадидактики в межах наявних предметів), спеціальні навчальні курси, факультативи, гурткова, студійна та інші форми позакласної роботи.

Першим практичним кроком у виконанні положень концепції в освітньому просторі початкової школи України було провадження спеціального навчального курсу для учнів 2-4 класів «Сходинки до медіаграмотності», у програмі якого досліджуваний феномен трактується у досить широкому аспекті і визначається як «сукупність знань, що дозволяє споживачам критично аналізувати медіаповідомлення для того, щоб бачити там пропаганду, цензуру, однобокність у новинах і програмах суспільного інтересу, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують, причини таких дій, а також розуміти структурні елементи, які впливають на інформацію (власник медіа, модель фінансування, політичні уподобання тощо). Здатність розшифровувати аналізувати і проводити комунікацію в різноманітних формах» [68, с. 9].

Щоправда, у цьому документі дається і вужче тлумачення сутності даного поняття: «Медіаграмотність – набуті особою знання, можливості добирати, використовувати та оцінювати медіатексти різних форм і жанрів» [67, с. 14]. Наголосимо, що якраз воно і спрямовує діяльність учителів початкових класів у конкретне професійне русло.

У процесі аналізу джерельної бази дослідження та вивчення стану досліджуваної проблеми в освітній практиці з'ясовано, що формування зазначених компетентностей у здобувачів освіти в школах України здійснюється такими шляхами:

— шлях 1: основи критичного мислення,

- шлях 2: аналіз медіаповідомлень,
- шлях 3: робота з токсичним контентом (аналіз прикладів дезінформації та нетолерантної лексики),
- шлях 4: ідентифікація власних стереотипів,
- шлях 5: візуальні джерела та візуалізація,
- шлях 6: пошук і перевірка інформації,
- шлях 7: проведення паралелей між процесами чи явищами в предметі і між медійними, інформаційними процесами,
- шлях 8: створення власних медіаповідомлень/медіапродуктів,
- шлях 9: текст про медіа для аналізу.

Досвід переконує, що інтегрована в початкову школу медіаосвіта допомагає учням критично мислити, вчитися шукати й перевіряти інформацію, аналізувати медіаповідомлення і самостійно створювати такі медіапродукти. Адже сьогодні вже недостатньо бути просто письменною людиною і дізнаватися про новини з преси, щоб перебувати в курсі всіх подій. Важливо стати медіаграмотною людиною, тобто розумітися в сучасних медіа й інформації, де папір стрімко втрачає позиції, а новини і технології змінюються майже зі швидкістю світла.

У процесі дослідження встановлено, що медійна грамотність охоплює такі складники:

- Естетичні і креативні навички: здатність бачити, чути, створювати й інтерпретувати медіаконтент.
- Інтерактивні навички: здатність спілкуватись за допомогою медіа і приміряти на себе різні медіаролі. Інтерактивні навички вказують на готовність висловлювати свої думки і настанови.
- Навички критичного аналізу. Це вміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіаконтентів. Учень може інтерпретувати й оцінювати медіаформи і контент, використовуючи різні аналітичні

інструменти. Ці навички краще розвиваються через вивчення різноманітних медіаконтентів і жанрів.

- Навички безпеки. Це вміння знаходити вихід зі скрутних ситуацій і уникати їх. Найважливіші навички безпечної поведінки у віртуальному просторі – захист приватного простору і вміння уникати шкідливих контактів і контенту.

Медіаграмотна людина знає і вміє критично сприймати та оцінювати інформацію і, відповідно, ухвалює обґрунтовані й адекватні рішення. Наприклад, вчителі мають обов'язково знати та розуміти, що таке медіа, медіаграмотність, фейки, інформаційні вкиди, тролі, боти, клікбейт, слова-тригери, факт-чекінг, ботоферми, дедлайн та інші і використовувати їх у своїй життєдіяльності. Відповідно, свої знання і вміння вони повинні передавати учням, щоб виховати їх повноцінними громадянами інформаційного суспільства, яке стрімко входить в епоху цифровізації всіх сфер діяльності людини.

1.3. Дидактичні засади формування медіаграмотності молодших школярів

Сучасна початкова школа, відповідно до Закону України «Про освіту» та Концепції «Нова українська школа» повинна підготувати учнів до життя в освітньому просторі та реаліях неоднозначного соціуму, виробити в них практичні навички, які допоможуть вирішувати нагальні проблеми, що повсякчас постають перед ними в інформаційному суспільстві. При цьому необхідно враховувати, що доступ до різноманітних інформаційних і комунікаційних джерел, які безперервно насичують довкілля людини публічно оголошеними відомостями про соціально-політичні, економічні, духовно-культурні, спортивні події та явища, що відбуваються в нашій державі, у навколишньому середовищі, на міжнародній арені, доступний майже кожному. Тому сьогодні, на думку педагогів, «вкрай важливо

підготувати громадян, особливо школярів, до сприйняття різнопланової інформації, навчити їх розуміти, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, допомогти опанувати нові способи спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. Кожен член нашого суспільства має оволодіти механізмом критичного осмислення й корегування інформації, уміннями інтерпретувати, аналізувати та оцінювати інформаційні матеріали, розуміти їхню суть, адресну спрямованість, мету, викривати приховане значення та спроби маніпуляції» [2, с. 3].

Із зазначеного випливає надзвичайно важливе завдання сучасного педагога початкової ланки освіти: «розвивати критичне мислення дитини, уміння аналізувати й відбирати важливу інформацію, структурувати, узагальнювати, й осмислено її використовувати, а також створювати власні медіатексти. Діяльність вчителя початкової школи, яка спрямована на формування медіакультури учня, повинна починатися з формування його власної медіакомпетентності. В умовах розвитку інформаційного суспільства та електронних медіа вчитель повинен володіти навичками використання медіаресурсів у своїй практичній діяльності, володіти інформацією про існуючі медіапродукти навчального призначення, про навчальні програми з медіаосвіти, про інтеграцію медіаосвітніх технологій у навчальний процес» [2, с. 3-4].

У великій мірі такі вимоги зумовлені тим, що, за визнанням педагогів, «медіа мають колосальний вплив на виховання наших дітей» і в їхньому житті «посідають важливе місце й задовольняють емоційні очікування та потреби», хоча «ситуація в інформаційному просторі не проста» і «діти не можуть там отримати відповіді на питання: «що є важливим?» [2, с. 28]. Пояснення цьому явищу дає німецький дослідник Больц Норберт, який констатує: «Ми живемо серед інформаційної анархії і, звичайно, окрема людина вже не має змоги її контролювати, тому недовірливість – це зворотний бік такої поступовості: що більше інформації, то менше ми

повинні її сприймати на віру. У нас проблема не інформації, а проблема орієнтації у світі інформації» [3, с. 27].

У цьому контексті заслуговують на увагу результати опитування учнів 4-х класів з метою виявлення медіаресурсів, якими вони найчастіше користуються для отримання інформації. Наводимо їх у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Результати анкетування учнів 4-х класів щодо використання медіаджерел інформації

Запитання	Відповідь
Якими медіаресурсами ви частіше користуєтесь?	100 % – інтернет-ресурсами
	63 % – телебаченням
	10 % – читають дитячі журнали
	3 % – читають дитячі газети
Для чого ви користуєтесь інтернет-ресурсами і які ваші потреби вони задовольняють?	знайти що-небудь цікаве для себе (задоволення своїх уподобань) – 48 %
	для розваги – 40 %
	знайти ровесників для спілкування – 24 %
	відшукати матеріали для виконання домашнього завдання або пізнати щось нове – 12 %
Яку роль виконує книжка?	джерело для довідок – 6 %
	пізнання життя ровесників – 36 %
	фантастика та пригодницькі оповідання – 24 %
	відшукують ребуси або гумористичні замітки в журналах «Колосок», «Барвінок», «Пізнайко», «Малютко» – 34%
Які програми телебачення ви гумористичні передачі для дорослих частіше дивитесь?	гумористичні передачі для дорослих – 21%,
	дитячі фільми (наприклад, «Гаррі Поттер») – 9 %
Що саме приваблює в названих медіаресурсах?	усе, що викликає позитивні емоції, – 18 %
	життя однолітків – 15 %
	магія – 6 %
	дає змогу мріяти та фантазувати – 38 %
	23 % – різне

Джерело: [2, с.29].

Аналізуючи наведені результати дослідження, О.Антонова наголошує, що в молодших школярів цілком закономірною є потреба в розвагах,

спілкуванні з однолітками. Однак, на її думку, яку ми підтримуємо, «вони задовольняють ці потреби віртуально, через Інтернет, який віддалений від соціального устрою дитячого життя, і цей інтерес не контролюється дорослими. Виявляється, що для більшості дітей література не є джерелом задоволення, розваг та пізнання життя ровесників – це є небезпечним чинником, який може відіграти негативну роль для встановлення комунікації в реальному житті. Що стосується телебачення, діти споживають сумнівну, низькопробну, незрозумілу й навіть агресивну медіапродукцію, яка не сприяє вихованню морально-етичних норм поведінки, найімовірніше вона може лише ставати причиною несподіваних асоціальних учинків. Такі відповіді вказують на те, що діти, які віддалені від реального життя, свої природні потреби в позитивних емоціях, мріях, фантазіях задовольняють через віртуальність, яка не підконтрольна дорослим, а моральні, естетичні, духовні виміри не є домінуючими» [2, с. 29-30].

Завершуючи свій аналіз, педагог робить цілком логічний висновок, що «всі діти користуються медіаресурсами, захоплюються сумнівними персонажами, які стають їхніми кумирами (Гаррі Поттер, смішарики, фіксики), і вони хочуть їх наслідувати. Небезпечним є й те, що в період зростання, коли дитина повинна активно набувати впевненості у своїх можливостях і вміннях працювати, учитися любити близьких, берегти природу, її соціальний досвід наповнюється медіапродукцією, яка заповнює дитячий життєвий простір сумнівною віртуальністю, і вона цей віртуальний простір сприймає як даність, не маючи можливості критично оцінювати та співвідносити з умовами реального життя. При цьому дитяча література, яка підконтрольна дорослим, не займає належного місця в пізнавальному просторі дитини» [2, с. 30].

Дослідниця слушно стверджує, що «відсторонити дитину від медіа неможливо та й непотрібно. У молодшому віці школярі повинні отримувати уявлення про ціннісні настанови користування медіазасобами» [2, с. 30].

Важливіше інше в цих умовах: виробляти в учнів навички і, що вкрай необхідно, формувати знання про способи і види маніпуляцій та досвід вибирати потрібну інформацію без шкоди для власного психічного здоров'я.

Зазначимо, що цілеспрямована системна робота з формування цих навичок і якостей у молодших школярів в Україні розпочалася з практичної реалізації Закону України «Про освіту» (2017 р.), Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016 р.), Державного стандарту початкової освіти та розроблених під керівництвом О.Я.Савченко і під керівництвом Р.Б.Шияна Типових освітніх програм початкової школи, які стали нормативно-правовою базою здійснення медіаосвіти / медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку.

Слід наголосити, що у Законі України «Про освіту» [22] «вперше, як стверджує академік О.Я.Савченко, визначено особистісні і навчальні досягнення здобувачів. Зокрема, йдеться про: результати навчання (знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особистісні якості, набуті у процесі навчання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти), ключові компетентності (11 назв), які необхідні кожній людині для успішної життєдіяльності; спільні для всіх компетентностей наскрізні вміння (читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати свою позицію; творчість, ініціативність; вміння конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми)» [62, с. 186 -187].

У формуванні зазначених компетентностей важливу роль відіграє виконання положень Концепції впровадження медіаосвіти, які спрямовані на «створення системи шкільної медіаосвіти, що закладає основу медіаосвіти протягом життя та передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для всіх класів загальноосвітніх шкіл, сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у

навчальні програми з різних предметів, з урахуванням профілізації навчання, розвиток різноманітних факультативних, зокрема бібліотечних, медіаосвітніх програм для підлітків, упровадження курсу медіакультури для старшокласників, активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, зокрема медіапсихологічних секцій МАН на всеукраїнському рівні, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування» [2, с. 19].

Важливою умовою практичного втілення окреслених Концепцією завдань для початкової освіти є врахування таких аспектів, що відображають сутність її основних принципів:

« - Медіаосвіта базується на актуальних медіапотребах учнів з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, наявних медіауподобань і рівня сформованості медіакультури особистості та її найближчого соціального оточення.

-Зміст медіаосвіти постійно оновлюється відповідно до розвитку технологій, змін у системі мас-медіа, стану медіакультури суспільства та окремих його верств. Використовуються актуальні інформаційні прецеденти, поточні новини, сучасні комплексні медіафеномени, популярні в молодіжному середовищі. Під час медіаосвіти забезпечується баланс між актуальною сьогоденністю та історичними надбаннями.

-Медіаосвіта спирається на передові досягнення інформаційно-комунікаційних технологій, використовує їх для організації роботи медіапедагогів, формування спільних інформаційних ресурсів, полегшення комунікації та координації в середовищі взаємодії учасників медіаосвітнього руху. Медіаосвіта враховує розвиток новітніх медіа.

-Медіаосвіта спрямована на захист суспільної моралі й людської гідності, протистоїть жорстокості та різним формам насильства, сприяє

утвердженню загальнолюдських цінностей, зокрема ціннісному ставленню особистості до суспільства й держави, до людей, природи, мистецтва, праці та самої себе» [2, с. 18].

Відповідно до Концепції і Державного стандарту початкової освіти, який впроваджується в школах України з 1 вересня 2018 року, «навчальна робота у сфері медіаграмотності має два напрямки: викладання факультативних курсів та практики інтеграції в предмети навчального циклу. Медіаосвіта в початковій школі має бути спрямована на забезпечення всебічної підготовки дітей до життя в інформаційному суспільстві. Навчальні предмети початкової загальної освіти спрямовані на соціалізацію особистості молодших школярів, їхнє патріотичне та громадянське виховання. Упровадження медіаосвіти в освітній процес скероване на досягнення цілей середньої освіти, сформульованих у Концепції Нової української школи, і, зокрема, на розвиток критичного мислення» [2, с. 35].

Забезпечити досягнення цих цілей повинна реалізація створених на основі Державного стандарту початкової освіти типових освітніх програм НУШ-1 (керівник О.Я.Савченко) та НУШ-2 (керівник Р.Б.Шиян). В них конкретизовано визначені стандартом досягнення в результатах навчання та виокремлено змістову лінію «Досліджуємо медіа».

Не зважаючи на те, що програми відрізняються структурою, все ж передбачувані результати на закінчення 2 та 4 класів доцільно зіставити (див. таблицю 1.3). «Порівняння, на думку І.Старагіної, дозволяє побачити, що обидві програми охоплюють усі обов'язкові результати стандарту і приділяють достатньо уваги роботі зі змістом та формою медіатекстів, але типова освітня програма, створена під керівництвом Р.Б.Шияна, більше орієнтує вчителя в питанні, на що саме звертати увагу в аналізі форми медіатексту (використання в медіатексті голосу, музичного супроводу, фонових шумів, кольорів, спецефектів тощо); також ця програма пропонує вчителю на матеріалі медіатекстів приділяти увагу розвитку такого спільного для всіх ключових компетентностей уміння, як критичне мислення

(визначення правдоподібності описаних подій і тверджень з медіатексту; розрізнення фактів і суджень у простому медіатексті)» [67, 58 с.].

Таблиця 1.3.

**Порівняння очікуваних результатів змістової лінії «Досліджуємо медіа»
в типових освітніх програмах для початкової школи**

Типова освітня програма, створена під керівництвом О.Я.Савченко [68]	Типова освітня програма, створена під керівництвом Р. Б. Шияна [69]
2 клас	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>сприймає</i> й обговорює прості медіапродукти; • <i>обговорює</i> зміст і форму простих медіапродуктів, розповідає, про що в них ідеться; • <i>визначає</i>, кому і для чого призначений медіапродукт; • <i>пояснює</i> зміст вербальної і невербальної інформації в медіапродуктах; • <i>висловлює</i> свої думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих медіа продуктів (коміксів, дитячих журналів, реклами); • <i>створює</i> прості медіапродукти (листівка, есемес-повідомлення, фотоколаж тощо) з допомогою інших осіб. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>обговорює</i> зміст і форму простого медіа тексту (світлини, фотоколаж, листівка, мультфільм), Виявляє (з допомогою вчителя/вчительки) очевидні ідеї у простих медіатекстах [2 МОВ 4-1.4-4]; • <i>спостерігає</i> за використанням кольору, музики, анімації в медіатексті [2 МОВ 4-1.4-5]; • <i>визначає</i>, кому і для чого призначений медіатекст [2 МОВ 4-1.4-6]; • <i>визначає</i> тему і головну думку простих візуальних медіатекстів [2 МОВ 4-1.4-7]; • <i>висловлює</i> власні думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих простих медіа текстів (світлини, мультфільми, комп'ютерні ігри, реклама тощо) [2 МОВ 4-1.5-5]; • <i>висловлює</i> власні думки і почуття з приводу прочитаних простих медіатекстів (комікси, дитячі журнали, реклама тощо) [2 МОВ 4-1.5-6]; • <i>створює</i> прості аудіальні медіапродукти (презентує роботу групи, робить оголошення зі сцени, повідомляє новини через гучномовець тощо) з допомогою вчителя / вчительки, зважає на мету й аудиторію [2 МОВ 4-1.6-6]; • <i>створює</i> прості візуальні

	медіапродукти (фото, листівка, комікс, книжечка, стіннівка, колаж тощо) з допомогою вчителя / вчительки, зважає на мету й аудиторію [2 МОВ 4-1.6-7].
4 клас	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>сприймає</i> критично доступні медіатексти; • <i>визначає</i> мету й цільову аудиторію окремих медіапродуктів; • <i>декодує</i> (тлумачить) повідомлення у простих медіатекстах, виявляє очевидні ідеї; • <i>висловлює</i> власні погляди на події, явища, предмети, цінності, представлені в медіатексті; • <i>пояснює</i>, чи змінилися під впливом медіатексту власні уявлення або думки про предмет повідомлення, як саме; • <i>створює</i> прості медіапродукти, враховує мету й аудиторію; • <i>обговорює</i> (в парі або в групі) враження від створеного медіапродукту. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> мету простого медіатексту (усна реклама, аудіокнига, мультфільм, комп'ютерна гра), пояснює, кому він адресований [4 МОВ 4-1.4-1]; • <i>визначає</i> правдоподібність описаних подій і тверджень з медіатексту, виходячи з власного досвіду [4 МОВ 4-1.4-2]; • <i>визначає</i> роль елементів форми (голос, музичний супровід, фонові шуми, кольори, спец ефекти тощо) для розуміння змісту [4 МОВ 4-1.4-3]; • <i>розрізняє</i> факти й судження в простому медіатексті, виокремлює цікаву для себе інформацію [4 МОВ 4-1.4-4]; • <i>описує</i> враження від змісту і форми медіа тексту [4 МОВ 4-2.4-1]; • <i>висловлює</i> власні погляди на події, явища, предмети, цінності, представлені в простому медіа тексті [4 МОВ 4-1.5-2]; • <i>оцінює</i> вплив на власне сприйняття окремих елементів медіатексту [4 МОВ 4-1.5-3]; • <i>пояснює</i>, чи змінилося під впливом медіатексту власне уявлення або думки про предмет повідомлення і як саме [4 МОВ 4-1.5-4]; • <i>створює</i> прості аудіальні медіапродукти (презентує роботу групи, робить оголошення зі сцени, повідомляє новини через гучномовець тощо) самостійно та в групі [4 МОВ 4-1.7-1]; • <i>створює</i> прості візуальні медіапродукти (фото, листівка, комікс, книжечка, стіннівка, колаж тощо) самостійно та в групі, ураховує мету й аудиторію [4 МОВ 4-1.7-2];

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>створює</i> прості аудіовізуальні медіатексти (відеозапис виступу, вистави, екскурсії, інтерв'ю) з допомогою вчителя / вчительки, враховує мету й аудиторію [4 МОВ 4-1.7-3]; • <i>використовує</i> різні форми презентації простих медіатекстів [4 МОВ 4-3.1-4].
--	--

Формування зазначених умінь у системі початкової освіти відбувається на основі інтегративного підходу, що передбачає використання елементів медіаосвіти в наявних навчальних предметах і курсах закладів освіти різних типів і рівнів, йдеться, зокрема про інформатику, українську мову і літературу, іноземні мови, громадянську освіту та ін. На нашу думку, перспективність такого підходу зумовлюється також і тим, що надалі ці елементи можуть виконувати функцію підготовки учнів до опанування окремої навчальної дисципліни, а також слугувати додатковим засобом зв'язку навчального матеріалу з неоднозначними реаліями нашого бурхливого сьогодення, що є необхідною умовою проведення освітнього процесу і отримання очікуваних результатів навчання.

Висновки до розділу 1

У ході аналізу проблеми формування медіаграмотності у молодших школярів ми дійшли до наступних висновків:

Встановлено, що медіаосвіта з'явилася в освітній сфері у другій половині ХХ ст. і набула поширення у шкільній практиці з 2008 р., коли Європарламент прийняв резолюцію про введення обов'язкової медіаосвіти для учнів та вчителів країн Європейського Союзу, а в Україні після прийняття у 2010 р. Концепції впровадження медіаосвіти, в якій вона розглядається як вагомий чинник модернізації освіти, що сприятиме побудові в країні інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становленню громадянського суспільства.

У процесі дослідження з'ясовано, що вивченню генези проблеми медіаосвіти в зарубіжній педагогіці присвячено праці Д.Букінгема, К.Ворснопа, Д.Консидайна, Р.Кьюбі, Л.Мастерман, Д.Мак-Квейла, Е.Томана, Е.Харта, Ю.Усова, О.Федорова та ін. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили українські дослідники В.Іванов, Л.Найдьонова, Г.Онкович, Б.Потятинник та ін.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість обґрунтувати низку положень, що стосується поняття медіаосвіти. З'ясовано, що медіаосвіта – це комплекс спеціальних знань і методів підготовки до сприйняття інформації, що виробляється як регіональними, так і міждержавними засобами масової комунікації та розкрито її трикомпонентну структуру: навчання про медіа, через медіа та для медіа.

Під час наукового пошуку виявлено, що результатом процесу медіаосвіти є медіаграмотність, яка визначена однією з ключових компетенцій учня Нової української школи. Її формування відбувається на уроках спеціальної початкової дисципліни «Сходінки до грамотності», а також у процесі інтеграції з іншими освітніми галузями початкової школи.

Визначено вимоги, мету, завдання, принципи та шляхи формування медіаграмотності учнів, реалізація яких забезпечується через використання різноманітних форм роботи, зокрема інформування в Twitter, ведення блогу, демонстрування учнівських робіт в Instagram та ін.

Проаналізовано дидактичні засади формування медіаграмотності учнів початкової школи за типовими освітніми програмами НУШ – 1 (під керівництвом О.Савченко) та НУШ – 2 (під керівництвом Р.Шияна), які охоплюють всі обов'язкові результати Державного стандарту початкової освіти і створюють достатньо можливостей для роботи із змістом та формою медіапродуктів, сприяють формуванню ключових компетентностей молодших школярів, їх критичного мислення у процесі засвоєння змісту різних навчальних предметів і курсів, зокрема інформатики, української мови і літератури, іноземної мови, громадянської освіти.

У цілому аналіз наукової літератури засвідчує, що формування медіаграмотності зростаючої особистості створює передумови для їх успішної соціалізації та життєдіяльності в умовах сучасного соціуму.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОВНО- ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Стан проблеми формування медіаграмотності молодших школярів у практиці сучасної початкової школи

Для досягнення мети і виконання завдань дослідження передбачалось проведення педагогічного експерименту. Перед його початком задля виявлення реального стану обізнаності сучасних педагогів з досліджуваною проблемою, оскільки саме від них у першу чергу залежить виконання вимог Державного стандарту та типових освітніх програм щодо формування медіаграмотності молодших школярів, проведено анкетування 15 вчителів початкових класів загальноосвітньої школи I-III ступенів Перебиківської та Клішківської сільської ради, Дністровського району, Чернівецької області.

Їм запропоновано дати відповіді на такі запитання:

1. Які види медіа Ви знаєте?
2. Які є способи подання недостовірної інформації в медіа?
3. Які шляхи впливу медіа на свідомість людини?
4. Як ви розумієте сутність понять «медіаосвіта» і «медіаграмотність»?
5. Чи цікавитесь, якими видами медіа користуються ваші учні і чи враховуєте ці дані в освітньому процесі?

Аналіз результатів проведеного анкетування засвідчив, що абсолютна більшість респондентів (92%) назвала дев'ять засобів медіа (телебачення, радіо, Інтернет, преса, відео, книги, твори живопису, фото-видання, мультимедійні комп'ютерні системи), решта анкетованих (8%) обізнана з такими джерелами інформації, як телебачення, Інтернет, книги, преса, мультимедійні засоби, радіо).

Відповідаючи на друге запитання, вчителі початкових класів визначили такі способи подання засобами медіа недостовірної інформації: відсутність

посилання на джерело інформації, фейк, незбалансованість думок (85%); решта опитаних (15%) назвала два перші способи.

У відповідях на третє запитання були названі такі засоби впливу медіа на свідомість людини: пропаганда, інформація, мова ворожнечі, піар, реклама (72% респондентів); інші відповіді розподілились таким чином: інформація, реклама, пропаганда, піар (20%); пропаганда, реклама (8%).

Відповіді на четверте запитання дають підстави констатувати, що більшість респондентів (66%) розуміє поняття «медіаосвіта» та «медіаграмотність» і чітко розмежовує їх, опираючись загалом на визначення змісту цих понять у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Інші респонденти не цілком правильно розуміють сутність поняття «медіаграмотність» і визначають її тільки як критичне сприймання медіаінформації. Вважаємо, що така ситуація зумовлена недостатньою розробленістю цієї проблеми в науково-методичній літературі та браком досвіду працювати з інформаційними джерелами.

Водночас всі опитані дали позитивні відповіді на останнє запитання анкети, що, на нашу думку, засвідчило їхнє прагнення забезпечити формування медіаграмотності молодших школярів.

Результати анкетування обговорено з респондентами і запропоновано їм конкретні шляхи підвищення професійної компетентності в цій галузі освітньої діяльності.

Крім того, з учителями початкових класів було проведено співбесіди, в ході яких ми прагнули з'ясувати, якими цифровими приладами вони користуються під час діяльності в мережі Інтернет і які її види за їх допомогою виконують. Виявилось, що найбільша кількість педагогів (86%) вдається до послуг ноутбуків, 79% співбесідників мають у своєму користуванні смартфони та айфони, 66% – домашній, а 53% – робочий комп'ютер, 13% – планшет. Одержані результати уможливили висновок, що більшість учителів у професійній діяльності використовує ноутбуки та смартфони, оскільки вони дають можливість підключитися до шкільної

мережі Wi-Fi і користуватися ними в класах і кабінетах. Однак вважаємо, що в недалекому майбутньому найбільш уживаним в освітньому процесі завдяки своїй поліфункціональності стане смартфон, тому що за його допомогою можна виконувати багато різноманітних операцій, зробити телефонний дзвінок, відправити текстове або відео повідомлення, знайти цікаву й корисну професійну інформацію, подивитися та послухати вебінари в мережі Інтернет. Водночас зазначимо наступне: ця тенденція, за нашими спостереженнями, вже чітко простежується в учнівському середовищі.

У процесі співбесід було виявлено професійні інтереси вчителів початкових класів, які вони вирішують за допомогою інтернету. До них, зокрема, належать: самоосвіта – 92%, отримання професійної інформації – 86%, спілкування з колегами – 86%, підготовка до роботи з учнями – 79%, розповсюдження професійної інформації – 73%, вирішення нез'ясованих професійних питань – 66%, зв'язок з батьками учнів – 59%. Як бачимо, педагоги найчастіше використовують Інтернет для самоосвіти, отримання професійної інформації та спілкування з колегами, в меншій мірі для спілкування з батьками учнів, хоча вони згідно Концепції «Нова українська школа» є суб'єктами освітнього процесу. Однак викликає тривогу той факт, що тільки 13% учителів початкових класів долучається до створення професійної інформації в Інтернеті, що, на нашу думку, засвідчує недостатній рівень медіакомпетентності значної кількості учасників співбесід.

У процесі дослідження нами було здійснено анкетування учнів 3-4 класів Перебиківської ЗОШ I-III ступенів Чернівецької області. Для виявлення, якими медіазасобами найчастіше користуються молодші школярі, було проведено анкетування 54 учнів. На питання «Якими медіаресурсами частіше за все ви користуєтесь?» 100% респондентів назвали Інтернет, 43% телебачення, 20% – періодично читають дитячу пресу і тільки 18% – дитячу літературу.

У відповідь на питання «Для чого ви користуєтесь Інтернетом і які ваші потреби він задовільняє?» учні повідомили наступне: «Знайти що-небудь цікаве для себе (задоволення своїх нахилів) – 52%, «Знайти ровесників для спілкування» – 48 %, «Для розваги» – 40%, «Пізнати щось нове або знайти матеріали для виконання домашнього завдання – 24%.

Із зазначеного випливає, що учні початкової школи мають потреби в розвагах, спілкуванні з ровесниками, оскільки це цілком закономірно для такого віку. Однак викликає тривогу те, що вони задовольняють їх віртуально, через Інтернет, який не завжди створює сприятливі умови для цього, і не беруть безпосередню участь у реальних подіях та спілкуванні з однолітками.

Молодшим школярам було запропоновано дати відповіді і на питання «Які програми телебачення частіше за все ви дивитесь?». Отримано такі результати: 32% анкетованих дивляться дитячі фільми, 18% школярів – гумористичні передачі для дорослих, 12% – цікавлять новини, мультфільми.

Заслуговують на увагу педагогів відповіді учнів на питання анкети «Що саме приваблює вас у названих медіаджерелах?». З'ясувалось, що 38% школярів приваблює все, що збуджує позитивні емоції, 25% – інформація про життя ровесників, друзів, 20% – те, що дає можливість мріяти, фантазувати, 18% – різне. Такі відповіді засвідчують, що школярі віддалені від буденного життя, а свої реальні потреби в позитивних емоціях, фантазіях, мріях задовольняють через віртуальний світ, в якому духовні, моральні, естетичні виміри не завжди дають позитивні результати у поведінці і світогляді дітей, а нерідко стають причиною їх асоціальних вчинків.

Учням цих же класів було запропоновано також окрему анкету щодо виявлення їх пізнавальних інтересів.

Зазначимо, що на питання «В яких соціальних мережах ти зареєстрований?» відповіді розділились наступним чином (див. таблицю 2.1.).

**Узагальненні результати вивчення питання
«В яких соціальних мережах ти зареєстрований?»**

№	Варіанти відповідей	3 клас (%)	4 клас (%)
1	Twitter	3,6	2,25
2	Instagram	19	24,75
3	Facebook	16	17
4	Друзі.Life	2,3	0,25
5	Сусіди	1,3	0
6	YouTube	29,6	24,25
7	Google+	20,3	17
8	Viber	3,6	3
9	Like	0	3,75
10	TikTok	0	0,75
11	Telegram	0	0,25
12	Stem	0	0,25
13	Amino	0	0,25
14	Google	0	0,25
15	Месенджер	0	0,25
16	Не зареєстрований	5	0,25

А на питання «Чим ти у більшості займаєшся у вільний час?» (рис.2.1.) дослідження показало, що учні 3-го класу більше проводять свій вільний час з друзями, граючись на вулиці, таких серед опитаних 26,3%, ніж дивляться телевизор – 16%, проводять час в Інтернеті – 19,67%, читають книжки – 6%, читають журнали – 3%, відвідують різні секції – 15%, допомагають батькам – 9%, інше – 8%. Учні 4-го класу також більше проводять свій вільний час граючи з друзями на свіжому повітрі – 29%, а 12,25% опитаних дивляться у вільний час телевизор, 14,75% проводять час в Інтернеті, 9,25% читають книжки, 2% читають журнали, 19% відвідують різні секції, 14% допомагають батькам, інше – 2,5% (рис.2.2).

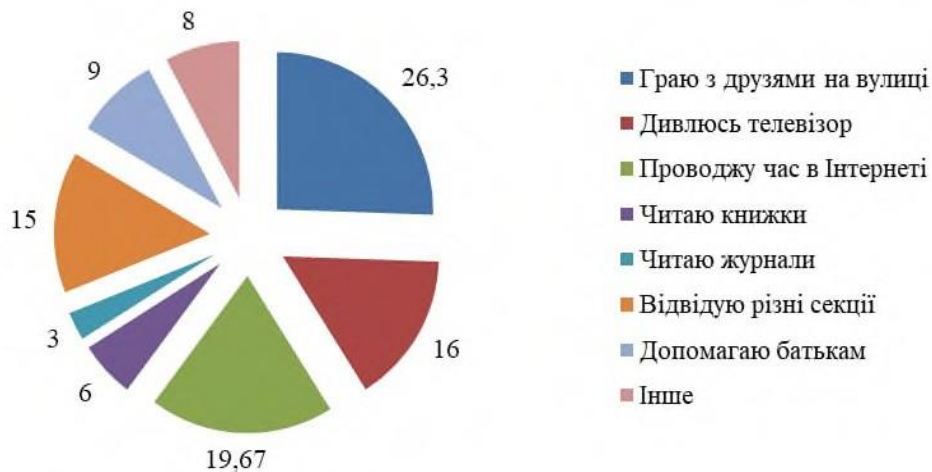

Рис. 2. 1. Результати відповідей учнів 3-го класу на питання «Чим ти у більшості займаєшся у вільний час?»

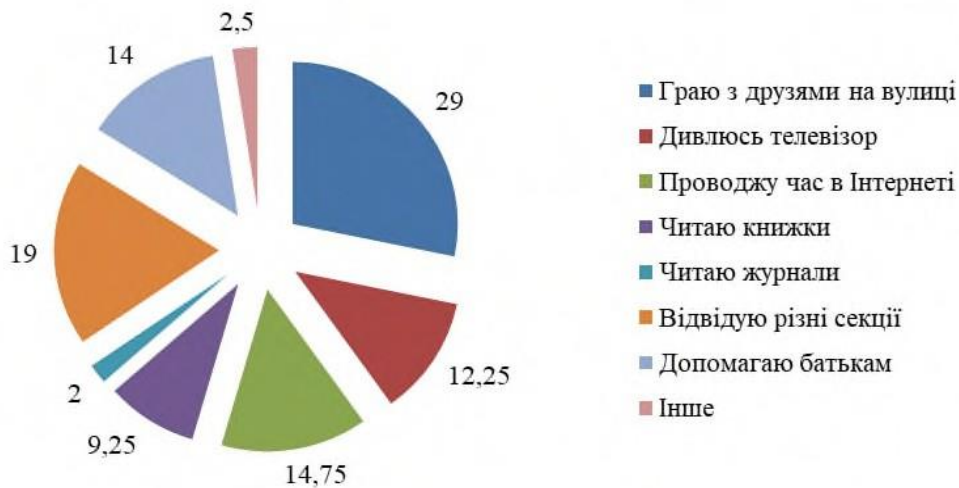

Рис. 2.2. Результати відповідей учнів 4-го класу на питання «Чим ти у більшості займаєшся у вільний час?»

Отже, аналізуючи наведені дані, можна зробити висновок, що учні 3 - 4 класів вважають за потрібне більшу частину свого вільного часу проводити з друзями на свіжому повітрі, аніж витратити свій час на Інтернет, телебачення, засоби масової інформації, на допомогу батькам. Але з результатів дослідження можна побачити, що вони все ж таки у вільний час одне з найвищих місць віддають користуванню Інтернетом. Звідси виникла необхідність проаналізувати питання про те, що саме учні початкової школи роблять у цій мережі.

На питання «ти в Інтернеті?» учні 3-го класу розподілили свої відповіді таким чином (див. таблицю 2.2.).

Зведені результати вивчення інтересів учнів 3 класу в мережі Інтернет

№	Варіанти відповідей	3 клас (%)
1	Спілкуєшся з друзями	14
2	Ведеш свій блог	9
3	Дивишся різні шоу-програми	15
4	Читаєш і створюєш пости	7
5	Шукаєш інформацію	12
6	Слухаєш музику	16,67
7	Дивишся мультфільми	15
8	Переглядаєш різні соцмережі	4,67
9	Цікавишся новинами науки	5,33
10	Інше	2,33

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що учні 3 класу у більшості звертаються до мережі Інтернет за прослуховуванням музики і менше, щоб знайти навчальну інформацію.

Крім того, учням 3-4-х класів цього ж закладу загальної середньої освіти запропоновано питання для виявлення їх здібностей до медіаторчості.

Відповіді молодших школярів на запитання: «Які медіапродукти ти створював?» представлені на (рис. 2.3.)

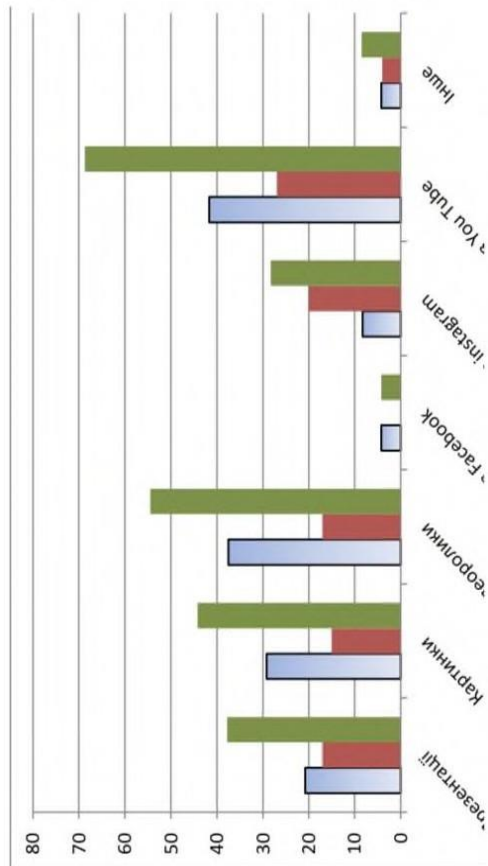

Рис. 2.3.Відповіді учнів на питання «Які медіапродукти ти створював?»

За результатами відповідей учнів, поданих на діаграмі, можна стверджувати, що діти віддають перевагу створенню відео в YouTube 41,7% (17). Друге місце займає створення відеороликів 37,5% (15), третю позицію займають презентації 27,3% (10) та картинки 20,8% (9). З цього можна зробити висновок, що сучасні діти надають перевагу створенню власного продукту.

Наступним було питання «Чи подобається тобі створювати медіа-продукти?», відповіді на яке представлені на рис.2.4.

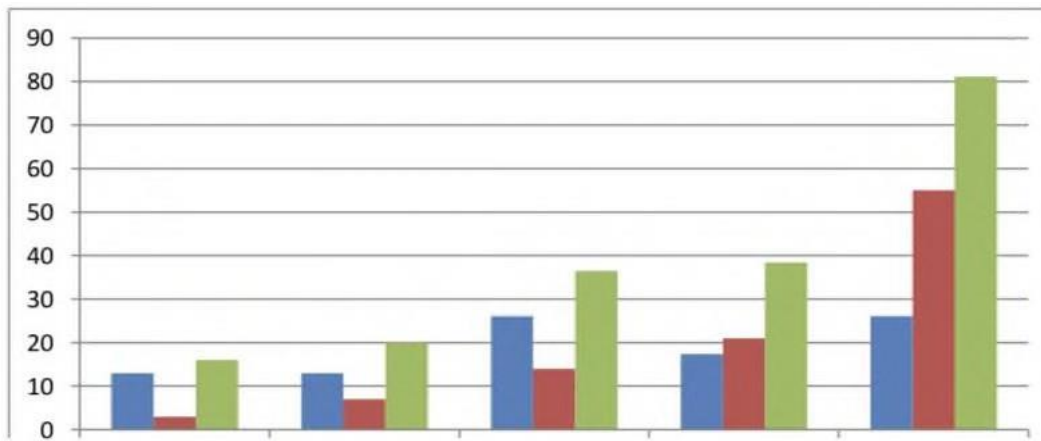

Рис.2.4. Відповіді учнів на питання «Чи подобається тобі створювати медіапродукти?»

Дана діаграма показує рівень зацікавленості учнів початкової школи у створенні медіапродукту. Із діаграми видно, що учні 4-го класу більше зацікавлені у створенні медіапродукту - їх 80% (25), а учні 3-го класу менше зацікавлені - їх 56% (16). На нашу думку, причиною цього може бути різниця у віці та відсутність умінь і досвіду.

У нашому дослідженні було важливо дізнатись наскільки учні незалежні і автономні в своїй творчості. Наступне питання звучало так: «Чи важлива для тебе оцінка медіапродукту?» (рис.2.5.)

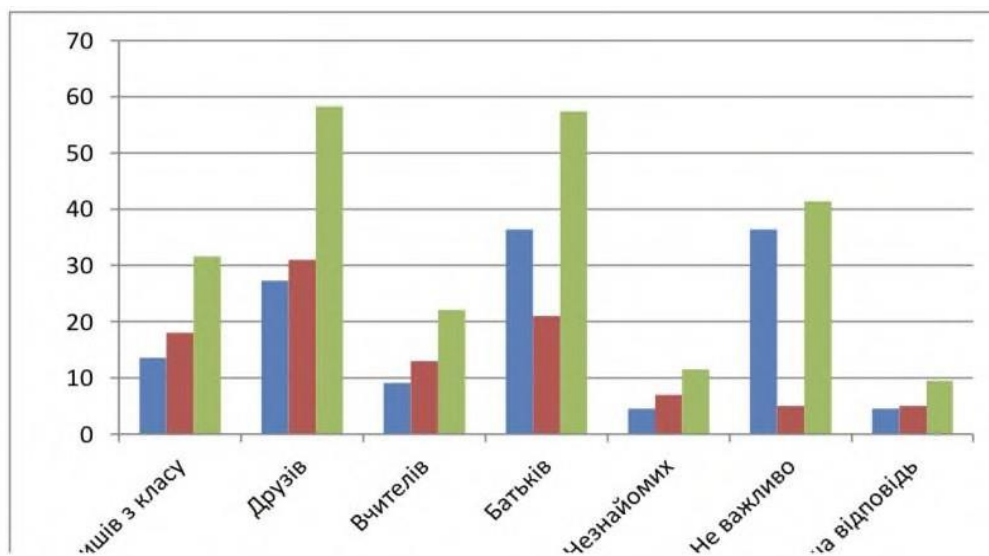

Рис. 2.5. Відповіді дітей на питання «Чи важлива для тебе оцінка медіа продукту?»

Відповіді учнів розподілилися наступним чином: для 31% учнів 4-го класу найважливішою є оцінка друзів, а для 38% учнів 3-го класу важлива оцінка батьків. Можливо, це пов'язано з тим, що учні 4-го класу більше часу проводять з друзями, також впливає різниця у віці.

За отриманими результатами можна зробити висновок, що сучасні діти зацікавлені у створенні медіапродукту, більше того, вони люблять створювати свій власний продукт та показувати його друзям і батькам. Для них важлива думка близьких їм людей. Але для четвертокласників близькими є все ж таки друзі, оскільки вони більше часу проводять з друзями, аніж третьокласники.

Результати анкетування молодших школярів нами враховано у процесі вироблення методики формування медіаграмотності учнів початкових класів під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі.

2.2. Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» на уроках навчальних дисциплін мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі

Сьогодні система освіти України, зокрема й початкової, перебуває на III етапі реалізації положень Концепції впровадження медіаосвіти, який розрахований на 2021-2025 роки. Основними його завданнями, над вирішенням яких працюють учені, педагоги, менеджери в освітній галузі, визначено наступні:

- «науково-методичне та організаційне забезпечення процесу масового впровадження медіаосвіти в дошкільних закладах, ЗЗСО, ПТНЗ і ЗВО, закладах позашкільної освіти на основі аналізу практичних проблем, обміну досвідом, здійснення відповідного психолого-педагогічного супроводу;

- уведення медіаосвітньої складової в навчальні програми вищої школи та післядипломної освіти з гуманітарної підготовки фахівців усіх профілів;
- розвиток матеріально-технічної бази всіх ланок медіаосвіти, оснащення мережі медіапедагогів передовими інформаційно-комунікаційними технологіями;
- систематична співпраця освітян з медіавиробниками для подальшого розширення практики медіаосвіти, підготовки низки медіаосвітніх передач на телебаченні та радіо для різних аудиторій: дорослих, батьків, дітей різного віку;
- розроблення прикладних науково-дослідних тем з питань підвищення ефективності медіаосвіти для забезпечення наукового супроводу її впровадження» [2, с.22-23].

Над їх успішним вирішенням, як засвідчує аналіз практичної діяльності закладів загальної середньої освіти, активно працюють учителі початкових класів, оскільки Державний стандарт початкової освіти, що впроваджений з 1 вересня 2018 року, спрямований на «формування учня, який:

- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення власного досвіду;
- висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;
- знаходить, подає, перетворює, аналізує узагальнює та систематизує дані, практично оцінює інформацію для розв’язання життєвих проблем;
- створює інформаційні продукти та програми для ефективного розв’язання задач / проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них» [18].

Формування цих якостей, як уже зазначалось раніше, забезпечують Типові освітні програми початкової школи, які містять змістову лінію «Досліджуємо медіа», відповідно до якої молодші школярі повинні набути

навичок, пов'язаних з медіапродуктами. Адже інтегрована в початкову школу медіаосвіта допомагає учням критично мислити, учитися шукати й перевіряти інформацію, аналізувати медіаповідомлення і самостійно створювати медіапродукти.

Розглянемо детальніше в цьому аспекті можливості мовно-літературної галузі, оскільки вона є предметом нашого дослідження.

Як зазначає О.Я. Савченко, «змістова лінія «Досліджуємо медіа» передбачає: формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, створювати прості медіапродукти. Ці результати конкретизовано для кожного класу. Так, на завершення циклу (1-2 класи) запропоновано такі очікувані результати.

Учень:

- *сприймає* прості медіапродукти;
- *обговорює* зміст і форму простих медіапродуктів, розповідає, про що в них ідеться;
- *визначає*, кому і для чого призначений медіапродукт;
- *пояснює* зміст вербальної і невербальної інформації в медіапродуктах;
- *висловлює* свої думки і почуття з приводу прослуханих/ переглянутих медіапродуктів (коміксів, дитячих журналів, афіш, реклами);
- *створює* прості медіапродукти (листівка, sms-повідомлення, фотоколаж) з допомогою інших» [62, с.188].

Водночас вчена наголошує, що «у змістовій лінії «Читаємо» для 2 класу передбачено з-поміж низки очікуваних результатів також ті, що належать до медіаграмотності. Зокрема, учень:

- *знає і називає* найважливіші інформаційні ресурси (бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання)»; .
- *здійснює пошук* необхідної інформації у тексті, висловлює до неї ставлення» [62, с.188].

Таким чином, узагальнює О.Я.Савченко, «у Типовій освітній програмі щодо медіаграмотності визначено три базові уміння: оволодіння учнями уміннями знаходити і правильно користуватися різними видами інформації, створювати елементарні медіапродукти» [62, с.188].

Важливо зазначити, що вивчення досвіду практичної діяльності вчителів початкової школи засвідчує, що цілеспрямоване формування медіаграмотності необхідно розпочинати з першого класу, адже «сучасні першокласники живуть в інформаційному просторі і вміють працювати з різними джерелами (графічними, текстовими, аудіо, відео), самостійно відшуковують інформацію за вказаними орієнтирами. Тому система роботи з учнями 1 класу має передбачати вправи і завдання на формування умінь працювати з інформацією в усі навчальні предмети і курси» [29, с. 46].

Відповідно до змістової лінії «Досліджуємо медіа» в переліку медіатекстів, що «вивчаються в початковій школі, зазначені афіші, дитячі журнали, книжки, комікси, комп'ютерні ігри, листівки, малюнки, мультфільми, реклами, стіннівки, фотографії (світлина), фотоколажі, SMS-повідомлення» [29, с. 45].

Цікавий досвід їх опанування, на нашу думку, напрацювали педагоги з м.Харкові О.В.Краснопьорова, О.П.Біляцька, який заслуговує вивчення і творчого використання та під час проведення уроків навчання грамоти, розроблених до букваря Н.Воскресенської та І.Цепової [29, с.45]. Наводимо фрагменти уроків, які ми творчо використали для досягнення мети та виконання завдань дослідження (див. дод.Б).

«Афіші». У процесі аналізу медіатексту учні усвідомлюють, що це рекламне повідомлення інформації про культурні події. В афіші обов'язково вказуються дата, час і місце проведення заходу. Афіша може бути ювілейна, святкова, виставкова, театральна, концертна, циркова, туристична та спортивна. Її важливими особливостями є великі розміри і яскравість.

Наприклад, на уроці буквеного періоду на тему «Звуки [т], [т], буква т. Театр» учні читають та інсценізують текст «Тім і Том» [14, с. 67]. Після

театралізації діалогу Тіма і Тома можна вмотивувати дітей на створення афіші до вистави, щоб запросити на неї глядачів.

— Розгляньте афіші. Що можна з них дізнатися?

Рис. 2.6. Зразки афіш лялькових театрів.

- Як називаються вистави? Що спільне в цих заголовках?
- Як малюнки і фотографії розповідають про зміст вистави, її героїв?
- У яких театрах можна подивитися ці вистави?
- Чи в усіх афішах зазначено день і час проведення вистави? Де і як можна отримати додаткову інформацію,

Після аналізу готових афіш учням у групах пропонується оформити афішу вистави «Тім і Том». Для самостійної роботи діти забезпечуються всім необхідним матеріалом: різнокольоровим папером для обговорення й вибору кольору основи афіші, малюнками із зображеннями героїв для аплікації, різнокольорові фломастери. По закінченню роботи обговорюється змістовність і зовнішнє оформлення афіш.

Мультфільми. Для вчителя важливо пам'ятати, що мультфільми виконують неабияку виховну, пізнавальну й розвивальну функції, підвищують обізнаність дітей про довкілля, формують первинні уявлення про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки, демонструють соціальні норми, правила, гендерні ролі, цінності й моделі поведінки, сприяють розвитку мовлення дітей.

Для ефективного використання мультфільмів, на думку Л.Крутії, слід дотримуватися таких «медіадидактичних положень»:

1) фрагмент із мультфільму повинен мати певну виховну й естетичну цінність;

2) основою фрагмента, призначеного для розвитку мовлення, має бути комунікативна ситуація;

3) фрагмент треба брати з уже відомого дітям мультфільму, перегляд якого відбувався під час вільної діяльності:

4) сюжет фрагмента має відповідати віковим особливостям» [30, с. 89].

Під час вступної бесіди уточнюється, що мультиплікація – це вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом знімання послідовних фаз руху об'єктів. Мультфільми бувають графічними (мальованими) та об'ємними ляльковими, пластиліновими, сипучими, предметними).

Наприклад, на уроці добуквеного періоду на тему «Спорт у нашому житті. Хокей. Поділ слова на склади» [14, с. 24] пропонуємо переглянути учням уривок з мультфільму «Шайбу! Шайбу!» про хокейний матч дитячих команд [84].

Перед переглядом діти розподіляються на групи для спостереження:

1 група – за грою синьої команди;

2 група – за грою червоної команди;

3 група – за роллю у грі рудого хлопчика;

4 група – за поведінкою вболівальників.

Після обговорення в групах діти розповідають про побачене. Складність полягає в тому, що протягом усього епізоду в мультфільмі не звучить мовлення. Вся історія розповідалася за допомогою зображення рухів і міміки героїв, а також музики, яка допомагає передати настрій юних хокеїстів і вболівальників.

Комікси. Освітнє значення коміксів в тому, щоб унікальним способом розповісти історію образно, просто й емоційно. «Комікси дають можливість донести важливі ідеї, не перевантажуючи маленького читача великими обсягами тексту. Любов до коміксів згодом трансформується в любов до книжок загалом, бо дитина звикає до процесу читання. Отже, головне

завдання вчителя навчити дітей розуміти та розповідати історію і візуально, і у формі діалогу» [53, с. 49].

Наприклад, під час проведення уроку добуквеного періоду на тему «Україна рідний край. Державні та народні символи України. Українська мова» [14, с.7] дітям пропонується розглянути комікс із журналу «Джміль» (див. рис.2.7).

Рис. 2.7. Комікс «Справжній українець»

У процесі розглядання й обговорення учні усвідомлюють, що комікс – це послідовність малюнків із короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь. Тексти в коміксах, зазвичай, мають специфічну форму «мовної бульки» («мовної хмарки», «мовного димку»), яка передає мову чи думку персонажа.

З урахуванням поступового усвідомлення ілюстративно-словесної інформації з учнями 1 класу доцільно опрацьовувати готові комікси в такій послідовності:

- 1) Розглядання й обговорення змісту серії сюжетних малюнків;
- 2) складання за малюнками зв'язної розповіді;
- 3) читання тексту на спеціальних «мовних хмаринках»;
- 4) об'єднання візуальної і словесної інформації.

Цікавим для першокласників є завдання на доповнення серії сюжетних малюнків «мовними хмарками» зі словами або думками персонажів. Наприклад, під час проведення уроку буквеного періоду на тему «Апостроф як додатковий символ на позначення звуку [й']». Комп'ютер» можна запропонувати дітям спочатку розглянути серію малюнків, скласти за нею

зв'язну розповідь, а потім дописати на окремих «мовних хмаринках» слова мишки і kota та наклеїти їх на відповідні малюнки коміксу (див. рис.2.8).

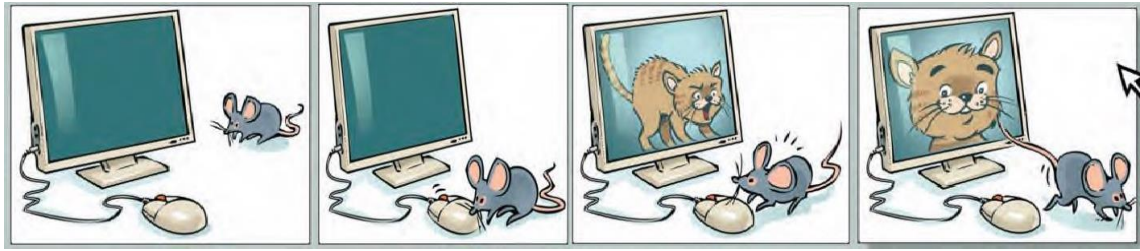

Рис. 2.8. Комікс «Комп'ютерна мишка»

– Який вигляд у звірка на першому малюнку? (Здивований.) Що може запитати мишка? (Що це?) Напишіть ці слова на «мовній хмарці». наклейте біля мишки на першому малюнку.

Аналогічно опрацьовуються інші зображення, додаються до них «мовні хмарки» з написами «Невже це мишка? Ш-ш-ш! Ой! Ха-ха-ха!» [28, с. 48-52].

Цілком логічними вважаємо міркування педагогів О.Краснопьорової та О.Біляцької, які, опираючись на власний досвід, аргументовано стверджують: «Медіаосвіта забезпечує всебічну підготовку дітей до життя в інформаційному суспільстві. Велику частину поведінкових моделей діти беруть з уподобаних медіапродуктів: реклами, музичних роликів, коміксів, мультфільмів тощо. Важливо на конкретних і доступних медіатекстах навчати дітей співвідносити реальний світ та медійний, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати та використовувати інформацію, а також створювати власні прості медіапродукти.

У першому класі така робота тільки розпочинається. Основними навчальними прийомами при цьому є розповідь учителя і бесіда, практичні спостереження. Через систему практик орієнтованих завдань діти навчаються виділяти в медіатекстах головне і другорядне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, подавати опрацьовану інформацію у вигляді малюнка, піктограми або схеми» [29, с. 52].

Вивчення фахової літератури з досліджуваної проблеми та аналіз практичного досвіду вчителів початкових класів дає підстави стверджувати, що значний потенціал у формуванні медіаграмотності молодших школярів мають уроки читання. Ефективність їх проведення, на думку О.Я.Савченко, забезпечує використання знаннєвого компонента, тобто «ознайомлення учнів із сутністю понять інформація, медіа – різні способи збереження і передачі інформації; *діяльнісний* – уміння знаходити, аналізувати, інтерпретувати інформацію з різних джерел; *уміння її оцінювати*, виявляючи своє ставлення, висловлюючи різні види оцінювальних суджень; уміння *створювати* елементарні медійні продукти (індивідуально, в парі, в групі). Дидактичною основою формувального процесу є перехід на засади діяльнісно-результативної освіти, інструментами якої є особистісно-розвивальна взаємодія молодших школярів одне з одним і з сучасним інформаційним простором» [62, с.188].

Наводимо, для прикладу, дидактичні можливості підручника для 2 класу «Читання» (2019 р.) (див. таблицю 2.3.).

Як зазначає О.Я.Савченко, змістова лінія «Досліджуємо медіа» у ньому «реалізована шляхом включення окремих блоків «Медіавіконце» і медійних завдань до різних текстів. У «Медіавіконцях» (їх вісім) реалізовано різні аспекти ознайомлення учнів із основами медіаграмотності. Тематично кожне «Медіавіконце» певною мірою пов'язане із змістом текстів відповідного розділу підручника.

Таблиця 2.3.

Дидактичні можливості підручника

<i>Назва розділу</i>	<i>Назва Медіавіконця. Ключові слова.</i>
До школи, до книги, до друзів душа поривається знов!	<i>Читаю, слухаю, бачу.</i> Поняття: інформація; медіа. Робота в групі: тематична павутинка «Медіа»
Читаємо і пізнаємо таємниці української мови.	<i>Книжка. Як побудована книжка?</i> Створи рекламу улюбленої книжки за

	опорними реченнями.
В кожній казці є урок, мов у квіточці медок.	<i>Мандрівка у бібліотеку.</i> Віртуальна екскурсія в Національну бібліотеку для дітей. Бібліотека, читальний зал. Як можна вибрати книгу? Робота в групі: створіть листівки про користь читання.
Зачарувала все зима...	<i>Вітальна листівка</i> Як створити вітальну листівку? Ідеї, джерела, варіанти.
Світ дитинства у творах українських письменників. Вірші. Оповідання.	<i>Вистава.</i> Як підготувати виставу? Текст, ролі, костюми, афіша. Актори: почуття, жести, міміка. Помічник: <i>театральний словничок.</i>
	<i>Вистава.</i> Як підготувати виставу?
колі літературних казок	<i>Малюнок. Ілюстрація.</i> Як «прочитати» малюнок? Колір, розмір, композиція як джерела інформації. Малюнок, який передає твоє ставлення до персонажа казки.
Скільки на землі іще цікавого! Що? Де? Чому? Навіщо?	<i>Сторінками журналів для дітей.</i> Робота в групах: Дослідження журналів. Чим схожі всі журнали? Чим відрізняються від підручників? Поради: як спілкуватися з журналами: Створи <i>рекламу</i> «свого» журналу.

Особливий блок: *Медіапроект: «Класна газета».*

У газеті кожен зможе сказати своє слово про свій зірковий клас!

- Обговорюємо в групах пропозиції щодо змісту газети.
- Вибираємо найкращі ідеї.
- Розподіляємо обов'язки: Що зроблю Я? Що зробимо Ми? Хто читачі газети?
- Інтерв'ю. Які думки, почуття викликає наша газета?

Помічник: Словничок настрою і почуттів» [62, с.189 - 190].

Позитивним досягненням дидактичного супроводу вважаємо вміщення у змісті підручника низки медійних завдань які дають можливість педагогу

на уроках читання застосовувати групову, колективну та індивідуальну форми навчальної діяльності молодших школярів для з'ясування смислів у багатоаспектних медіатекстах, перегляд і оцінювання епізодів мультфільмів, вирішення морально-етичних задач, розроблення різноманітних схем і таблиць за змістом прочитаних текстів, складання тематичних павутинок, виготовлення афіш, листівок, різних видів реклами.

На основі аналізу навчально-методичної літератури та анкетування вчителів початкових класів з'ясовано, що для значної частини з них поняття «медіатекст» досить нове і недостатньо описане в даховій літературі, але потреба часто використовувати його в освітньому процесі спонукає педагогів широко розуміти це явище і, наголосимо, дає можливість розглядати будь-який текст, доступний читачам/глядачам завдяки сучасним медіазасобам як медіатекст.

Із зазначеного випливає, що медіатекст (media text, media construct) – це повідомлення, викладене в різних видах медіа: газетній/журнальній публікації, інтернет- мережі, телепередачі, відеокліпі, фільмі, мультфільмі та ін.

У Державному стандарті початкової освіти визначено загальні результати навчання стосовно опанування певних умінь з медіаграмотності на кінець першого та другого циклів низкою обов'язкових результатів навчання, які представлено в таблиці 2.4. При цьому для першого циклу очевидна істотна допомога з боку вчителя в аналізі, оцінюванні медіатекстів, їх створенні.

Таблиця 2.4.

**Вимоги до роботи з медіатекстом
в Державному стандарті початкової освіти**

Загальні результати Навчання	Обов'язкові результати навчання	
	1–2 класи	3–4 класи
Взаємодія з іншими особами усно, сприйняття і використання інформації для досягнення життєвих цілей		

у різних комунікативних ситуаціях		
Виокремлює інформацію	—	виокремлює необхідну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів, для створення власного висловлювання з конкретною метою
Аналізує та інтерпретує усну інформацію	за допомогою вчителя виявляє очевидні ідеї у простих медіатекстах	пояснює зміст і форму медіатекстів, пов'язує, зіставляє з власними спостереженнями, життєвим досвідом, враховує думки інших осіб
Оцінює усну інформацію	висловлює думки щодо медіатексту; намагається пояснити свої вподобання; звертається до дорослих за підтвердженням правдивості інформації	висловлює своє ставлення до медіатексту, бґрунтує думки, спираючись на власний досвід
Використовує вербальні та невербальні засоби під час представлення своїх думок	створює прості медіатексти	обирає вербальні та невербальні засоби спілкування, доречно використовує їх для створення простих медіатекстів відповідно до комунікативної мети
Загальні результати Навчання	Обов'язкові результати навчання	
	1–2 класи	3–4 класи
Сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, медіатекстах і використання її для збагачення свого досвіду		
Аналізує та інтерпретує текст	визначає тему простого медіатексту	визначає форму і пояснює зміст простих медіа текстів
Оцінює текст	висловлює думки щодо простих медіатекстів	описує враження від змісту і форми медіа тексту
Висловлювання думок, почуттів і ставлення, взаємодія з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримання норм літературної мови		
Створює письмові	створює прості	створює прості

Висловлювання	медіатексти за допомогою інших осіб	медіатексти, використовує різні форми їх презентації
Взаємодіє в режимі реального часу	обмінюється короткими письмовими повідомленнями	створює короткі дописи для захищених ресурсів, зокрема вебсайту закладу загальної середньої освіти

Джерело: [66, с.4 - 5].

Беручи до уваги перераховані обов'язкові результати навчання, маємо підстави зазначити, що учні початкових класів повинні оволодіти засобами аналізу медіатекстів, які поширюють різноманітні медіа: аудіальні (аудіокнига, радіовистава, радіореклама тощо), візуальні (рекламна листівка, комікс, дитячий журнал тощо), аудіовізуальні (телепрограми, мультфільми, комп'ютерні ігри, сайти дитячих журналів, відеореклама та ін.) (див. дод.А).

У процесі дослідження встановлено, що впродовж останніх років в освітньому процесі початкової школи застосовуються різноманітні форми роботи з медіатекстами. До найбільш поширених належать «такі:

- підготовка (електронних, рукописних, друкованих) випусків шкільної газети;
- видання літературного журналу чи альманаху на тему ролі книжки та читання в житті людини;
- створення мультимедійної презентації;
- підготовка телевізійної передачі чи короткого відеофільму;
- написання анотацій на книжку (вір) до шкільної газети, альманаху;
- підготовка фотографій, малюнків, колажів до свят і визначних подій;
- малювання афіші літературних подій (анонс);
- малювання обкладинок та ілюстрацій до улюблених книжок;
- створення рекламних продуктів (тексти для друкованої реклами, постери, слогани, відеоролики, фотоколажі);
- підготовка інтерактивних коментарів до твору» [2, с.46].

Вважаємо за доцільне відзначити, що вчителька початкових класів, спеціаліст вищої категорії Ірина Черешнюк, опираючись на власний досвід, пропонує таку схему дослідження медіатекстів (рис. 2.9):

Схема «Дослідження медіатекстів»

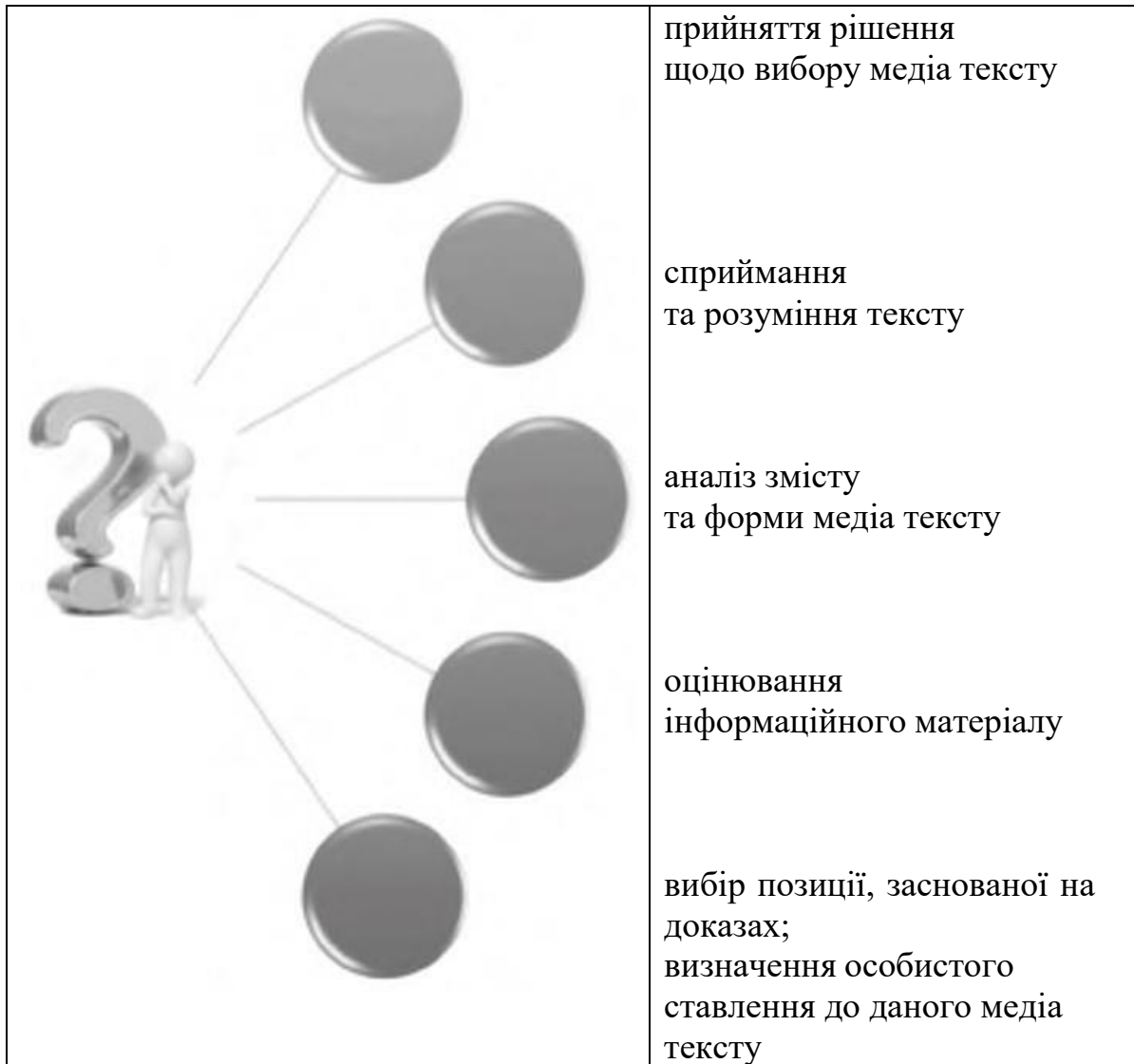

Рисунок 2.9. [73].

Вивчення медіатекстів за такою схемою заслуговує, на нашу думку, широкого впровадження в освітянську практику, оскільки (це підтверджує наш досвід її використання) дає можливість молодшим школярам здійснити аналіз їх змісту і форми, сприйняти і зрозуміти текст, виокремити його

основні ідеї, оцінити достовірність поданої в ньому інформації і визначити своє ставлення до неї та можливості практичного використання.

Водночас слід враховувати, що в сучасному медіапросторі «учні натрапляють на різні види текстів, які можуть бути класифіковані за різними критеріями: візуальні тексти – ті, які дитина читає (надрукований або написаний текст); аудіальні – ті, які слухає (аудіовистави, аудіокниги); аудіовізуальні – одночасно і слухає, і розглядає (комікси). Усі види текстів – це безперервне джерело інформації для здобувачів початкової освіти, тому необхідно проводити інтеграцію медіатекстів у роботу із текстами, як на рівні критичного осмислення, так і на рівні створення власних медіа-продуктів» [21, с.127].

Аналіз науково-методичної літератури і освітянської практики дає підстави погодитися з думкою дослідників, які аргументовано стверджують, що на уроках мовно-літературної освітньої галузі «педагогу необхідно правильно вибудувати процес навчання з використанням медіа, а також урахувати те, що структурними елементами такої роботи мають бути: завдання, зміст роботи, методи, які використовуються для досягнення завдань, форми, які характеризують взаємозв'язок між учнями та вчителем, а також результати, яких досягають учні». Адже, за їх переконаннями, «тільки робота, яку проводять систематично та із запровадженням відповідної типології завдань і вправ може бути ефективною та результативною під час формування різних умінь і навичок, зокрема і під час формування медіаграмотності молодших школярів» [21, с.128].

На основі вивчення досягнень сучасних дидактів щодо системи вправ з розвитку медіаграмотності молодших школярів з'ясовано, що завдання і вправи вони поділяють на «дві основні групи:

1. Рецептивно-перцептивні завдання, які передбачають критичне осмислення, аналіз та висловлення власного судження щодо інформації, яка подається в медійних текстах (учні висловлюють власні думки та почуття

про прослуханий, побачений чи прочитаний медіатекст, вчать визначати головну ідею та мету того чи іншого медіатексту).

2. Творчі завдання, що спонукають учнів до створення власних, хоч і найпростіших, медіатекстів (сприяють навчанню учнів створювати якісні та оригінальні медіапродукти – колажі, комікси, фото, стінгазети)» [21, с.129].

Під час дослідження встановлено, що мовно-літературна освітня галузь надає значні можливості для використання медіатехнологій в освітньому процесі. Головне завдання педагога при цьому дати можливість школярам зіставити змальовані в творі події з реальною дійсністю. Так, перед тим, як приступити до вивчення тексту літературного твору, учням можна повідомити найбільш яскраві факти з життєпису письменника, а далі запропонувати їм створити власний медіа продукт (ілюстрації, колажі, інтелектуальні карти, стінгазету) на основі отриманих знань про його життя і творчість [21, с.129].

Учитель початкових класів на уроках читання, за твердженням педагогів-практиків, має «можливість застосовувати роботу із медіатекстом – припущення щодо змісту твору за малюнком, перегляд трейлеру до твору та прогнозування твору. Після ознайомлення із твором пропонуємо учням висловити власне ставлення до прочитаного із застосуванням цих же медійних текстів – створення репортажу за змістом тексту, розробка буклетів, буктрейлерів. Доречним буде запропонувати учням створити власне бачення іншого розвитку подій у творі або уявити, що вони стали головними героями, та подумати, як би вони себе поводити, чи змінили б вони поведінку головного героя» [21, с.129].

Доцільно відзначити, що сучасні науковці у роботі з медіа під час навчання української мови в початковій школі виділяють «три напрями: 1) використання медіапродуктів для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності; 2) дослідження медіатекстів; 3) створення простих медіапродуктів.

Перший напрям передбачає слухання аудіальних медіа (звукзаписів) у процесі формування аудіативних умінь, використання візуальних медіа

(книжок, журналів, газет) для вдосконалення навички читання, складання розповідей, описів, есе, міркувань за візуальними медіапродуктами (малюнком, світлиною, картиною, коміксами) та аудіовізуальними (мультфільмом, телепередачею, фільмом) з метою розвитку усного та писемного мовлення молодших школярів.

Другий напрям охоплює сприймання, аналіз, інтерпретацію простих медіапродуктів, визначення їх мети й адресата, правдоподібності описаних у медіатексті подій і тверджень, виходячи з власного досвіду, пояснення ролі елементів форми медіапродукту (голосу, музичного супроводу, фонових шумів, кольорів, спецефектів тощо) для розуміння їх змісту, виокремлення цікавої для себе інформації, опис вражень від змісту і форми медіапродукту, висловлення власних поглядів на події, явища, предмети, цінності, представлені в простому медіатексті, оцінку впливу окремих елементів медіапродукту на власне сприйняття, пояснення, чи змінилося під впливом медіапродукту власне уявлення або думки про предмет повідомлення і як саме.

Третій напрям – це створення і презентація молодшими школярами самостійно та в групі простих аудіальних медіапродуктів (презентація роботи групи, оголошення зі сцени, повідомлення новин через гучномовець тощо), простих візуальних медіапродуктів (світлин, листівок, коміксів, книжечок, стіннівок, колажів тощо), простих аудіовізуальних медіатекстів (відеозаписів виступу, вистав, екскурсій, інтерв'ю) з допомогою вчителя/вчительки, враховуючи мету й аудиторію» [57].

У контексті зазначеного проаналізуємо можливості формування медіаграмотності учнів 2 класу на уроках читання з використанням різних видів/ засобів медіа. Так, під час вивчення української народної казки «Рукавичка» на уроці читання, крім самого тексту твору, доцільно використати однойменний мультфільм, наявний в інтернеті. Учнів необхідно ознайомити із складовими мультфільму (музика, слово, малюнки/ляльки) та технологіями його створення, розповісти про творців цього жанру кіно. Для

досягнення мети уроку можна використати наступні форми навчальної діяльності: робота з дитячою книжкою, перегляд мультфільму «Рукавичка», порівняння мультфільмів різних режисерів, бесіда за змістом казки, робота в парах, групах, інсценізація казки «Рукавичка».

Вивчаючи твір Юрія Ярмиша «Зайчаткова казочка», учням варто запропонувати перегляд мультфільму «Ну, постривай!», щоб познайомити їх з особливостями кіномови, навчити розрізняти голоси героїв та музику фільму. Ефективними формами навчальної діяльності на уроці є перегляд і аналіз мультфільму, гра «Зроби комплімент (діти знаходять позитивне в образах мультиплікаційних героїв), вікторина «Розпізнай по голосу характер героя».

Ознайомлення учнів з різниці видами медіа можна продовжити під час вивчення теми «Вибір друзів. Друзі за інтересами», оскільки вона дає можливість ознайомити школярів з комп'ютерними іграми, їх впливом на людину, попередити виникнення ігроманії. Вчитель використовує такі види навчальної діяльності, як робота в групах, обмін інформацією, інтерактивна вправа «Займи позицію» та ін.

Сучасні дослідники стверджують (і ми цілком поділяємо їх думку), що «використання медіа уможливорює практикувати творчі завдання-релаксації (уявіть ситуацію, що ви з товаришем опинилися в осінньому парку (лісі). Прослухавши музику, переглянувши репродукції картин (наперед дібрані), складіть акровірш зі словами: осінь, парк (ліс), дерева, листя). Групове створення якісних медіатекстів, мультимедійної презентації, написання анотацій (наприклад, на підручник з української мови), створення реклами члена речення, виду речення та ін. – способи, які уможливають інтегрування інфомедійної грамотності у шкільний курс української мови. У результаті такого підходу учнів можна залучати писати короткі повідомлення, так звані «пости», у соціальних мережах (Instagram, Twitter, Facebook), створювати короткі відеоролики про шкільне життя, фотоколажі з коментарями, які пояснюють значення відповідних фото для мережевої

спільноти. Дидактична цінність таких видів роботи в тому, що вони формують адекватне сприйняття інформації, розвивають медійну й комунікативну компетентність, мотивують вивчати мову як засіб пізнання, спілкування, самовираження» [77, с.5].

Аналіз педагогічної практики переконує, що з-поміж інтерактивних методів у формуванні інфомедійної грамотності молодших школярів на уроках української мови особливий інтерес в учнів викликають дидактичні ігри. У працях дослідників (О.Брижатенко, О.Кучерук, Л.Мелешко, О.Пометун та ін.) виокремлено різні типи і види дидактичних ігор:

1) ігри-подорожі – відображають реальні факти і події у процесі мандрівки за спеціально створеною картою, цим посилюють емоційні враження, надають пізнавального змісту навчально-ігровій діяльності, загадкової незвичайності;

2) ігри-припущення – передбачають складання текстів на основі фантастичних аналогій, активної роботи уяви, встановлення причиново-наслідкових зв'язків: «Що було б, якби...?», «Що б я зробив, якби ...?» та ін.; у такі ігри можна інтегрувати роботу з ІКТ – створення текстів за допомогою вордівського редактора чи презентацій із використанням програми Microsoft PowerPoint;

3) навчально-комп'ютерні ігри – з одного боку, – це метод розвивальної взаємодії суб'єктів навчання і комп'ютера, за допомогою якого моделюються та імітуються навчально-предметні й життєві ситуації, розв'язання яких потребує дотримання певних правил; а з іншого, – це електронний навчальний ресурс, у якому спеціально програмується навчально-ігрова діяльність учнів.

Цінність таких ігор полягає в активізації емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки, волі, уяви учнів), у вихованні вміння слухати і чути завдання, запитання вчителя і відповіді учнів, уміння зосереджувати увагу на змісті розмови навчального діалогу, висловлювати судження.

На основі аналізу творчих напрацювань авторки розглянемо, як розширюється використання медіатекстів на заняттях з мовно-літературної галузі. Насамперед наголосимо на твердженні дослідниці, яке ми цілком підтримуємо, що «робота з ілюстрацією завжди була в полі зору вчителя початкових класів, бо сприйняття тексту через власну дію читання для більшості учнів першого та другого класів (а часто і в подальшому) – складне завдання. Сенси, закодовані в буквах, якими записані слова, не відразу відкриваються читачам-початківцям. Запитання однойменного персонажу казки Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див» – «Яка користь від книжок без малюнків?» – базується на реальних труднощах дітей у сприйнятті друкованих текстів. Можна впевнено стверджувати, що саме через ілюстрації дітям відчиняється вікно в зміст та ідеї книжки» [67, с.8].

Свої міркування вчена підтверджує прикладом роботи в другому класі з казкою Сашка Дерманського «Про двох бездомних джинів та один нічийний глек». Вона стверджує, що «учням можна запропонувати спочатку розглянути *ілюстрацію* (текст та ілюстрацію надруковано в Хрестоматії сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах) і дати відповіді на такі запитання:

Як ви думаєте, про що може йти мова в тексті, який ми читатимемо?

Що вам підказує, що текст має бути казкою? (*Намальований чарівник, летючий слон.*)

Про що б ви якнайшвидше хотіли дізнатися, дивлячись на цю ілюстрацію?» [67, с.8].

Далі, на думку І.Старагіної, «можна переходити до обговорення назви цього твору і подальшого передбачення змісту тексту та його змістового поля:

Прочитайте заголовок. Як ви можете пояснити значення слова *бездомні*? (*Той, хто немає житла, притулку.*) Який синонім є в цього слова? (*Безпритульні.*)

Як ви можете пояснити значення слова *джини*? (*У східних казках добрі та злі духи*).

Що таке глек?

Як ви можете пояснити значення слова *нічийний*? (Який нікому не належить.) Який синонім є в цього слова? (Нічий.)» [67, с.8-9].

Вважаємо, що такий підхід до етапу передбачення змісту тексту цінний тим, що він «охоплює роботу з різними джерелами інформації (ілюстрація, лексичне значення слова, синоніми тощо) і значно збагачується за умови «вичитування» з ілюстрацій та заголовка тексту його сенсів і створення очікувань від подальшого читання» [67, с.9].

На думку І.Старагіної, під час опрацювання казки Сашка Дерманського школярам «можна запропонувати знайомство з відеопроєктом на телебаченні «Казки Лірника Сашка», а саме послухати казку «Чарівна лампа Аладдіна» у виконанні актора: [79].

Наприклад:

Які ще казки про джинів ви знаєте?

Звідки ви дізнаєтеся про нові казки?

Згадаймо зараз одну з найвідоміших казок – «Чарівна лампа Аладдіна» – а прочитає її нам відомий український автор Сашко Лірник.

Чим відрізняється слухання казки від читання?» [67, с.9].

Дослідниця, на нашу думку, доречно стверджує, що «обговорення останнього питання з учнями дозволяє їм усвідомити, що саме для багатьох з них становить істотну перешкоду під час самостійного читання: слухання дозволяє сприймати текст через інтонації, які роблять його зрозумілим і цікавим, на відміну від самостійного читання, де текст треба наповнювати інтонаціями, яких там самих по собі нема» [67, с.9].

Заслужують на увагу твердження вченої про те, що «звертання до аудіоказки у виконанні Сашка Лірника, з одного боку, розширює змістовий контекст розмови про джинів, про добро і зло, тобто сприяє поглибленню аналізу та інтерпретації казки Сашка Дерманського, а з іншого боку, дає

змогу попрацювати з трансформацією одного медіапродукту в інший – аудіо казки «Чарівна лампа Алладіна» в художній фільм «Алладін» – та попрацювати ще з одним медіапродуктом: рекламним відеороликом. Наприклад:

А зараз ми переглянемо з вами рекламу екранізації казки «Чарівна лампа Алладіна» (реж. Гай Річі, 2019) (екранізація – це створення фільму на основі відомого твору).

Чи вам сподобався анонс цього фільму (анонс – це попереднє оголошення про наступний спектакль, фільм, лекцію тощо)?

Що вас найбільше вразило? (Учитель привертає увагу до приголомшливої кольорової гами розпечених пісків, з яких постає чарівне місто, а потім гама змінюється на підсинену напівтемряву таємничих печер.)

Чи захотілося вам переглянути цей фільм?» [67,с.9].

Для активізації творчого мислення і розвитку уяви молодших школярів під час розгляду ілюстрацій доцільно використовувати кадри з мультфільмів та кінофільмів. З цією метою учням варто, за переконаннями педагога, запропонувати «проблемне питання: «Що спільного і відмінного між ілюстрацією та словесним портретом персонажа?». Діти розглядають та обговорюють:

- 1) кадр з фільму «Аліса в Країні Див» від студії «Дісней» (2010 р.);
- 2) кадр з мультфільму (скріншот) «Аліса в Країні Див» від студії «Дісней» (1951 р.);
- 3) ілюстрацію англійської художниці Мілісент Совербай до книжки «Аліса в Країні Див» (1907 р.).

Розгляд малюнків супроводжується бесідою:

- Розгляньте малюнки. Кого на них зображено? Чому ви так думаєте?
- можна сказати, що зображено одного й того ж персонажа? Чому?
- Що об'єднує всі ці малюнки? (Зображення дівчини в блакитному платті, волосся дівчини, білий кролик, у кролика є годинник та ін.)
- Яке зображення, на ваш погляд, найвдаліше описує Алісу і кролика?
- Що може, а чого не може зобразити художник на ілюстрації до казки?

Перегляд трейлера до фільму «Аліса в Країні Див» (реж. Тім Бартом, студія «Дісней», лютий 2010 р.) дозволить обговорити, якими зображені інші персонажі у фільмі [81].

Ілюстрація (кадр із фільму) відіграє важливу роль і в сприйнятті рекламної листівки до мультфільму» [67, с.9-10].

Саме тому, вважає І.Старигіна, «учням пропонується попрацювати з рекламною листівкою до мультфільму «Карлсон, який живе на даху».

Учні розглядають рекламну листівку, читають текст, а потім обговорюють з учителем такі питання:

Що рекламується? Про який мультфільм ідеться? («Карлсон, який живе на даху»).

Як ви дізналися, що йдеться сам про мультфільм, а не про книжку? (Написано: жанр – мультфільм; також вказано режисера).

Яку ще інформацію про мультфільм ви дізналися з цієї листівки? (У якій країні цей мультфільм зроблено, вказано дві країни, у якому році зроблено цей мультфільм.)

Для чого використано фрагмент мультфільму? (Щоб зацікавити, викликати симпатію до персонажів.)

Що ви дізналися з цього тесту про Малюка? Що означає слово малюк? (*Мала дитина.*) Як ви думаєте, чому це слово написано з великої літери?

А що ви дізналися про Карлсона?

Чому нічого не розказано про пригоди, які відбуваються в мультфільмі?

Карлсон, який живе на даху

Жанр: мультфільм

Режисер: Вібеке Ідсое

Країна: Швеція – Норвегія

Рік: 2002

Семирічний мрійник Малюк почувається самотнім. Адже в нього зовсім

нема друзів. І ось в один прекрасний день у розчинене вікно влітає «чарівний та в міру вгодований у самому розквіті сил» із маленьким пропелером на спині та представляється «найкращим у світі Кар-л-с-соном». Малюкові дуже весело з новим другом, хоча й дістається за його витівки. Але батьки, старший брат та сестра впевнені, що Малюк просто вигадує всі ці історії про Карлсона. Як покарання, Малюка залишають вдома та приставляють до нього доморядницю фрекен Бок. І як тільки смачний обід готовий, Карлсон не примушує на себе чекати...» [67, с.10-11].

Вважаємо цілком логічним і переконливим висновок дослідниці, що «наведені приклади використання різних медіа на заняттях з мовно-літературної галузі в умовах забезпечення обов'язкових результатів стандарту робить навчання для молодших школярів не просто привабливим, а цілеспрямованим на опанування медіаграмотності» [67, с.11].

Вважаємо за доцільне наголосити, що використання медіа текстів на уроках української мови та читання розвиває в учнів початкових класів уміння створювати медіапродукти, збагачує їх емоційну та пізнавальну сфери та дає можливість їм продемонструвати власні творчі здібності. Медіатексти активізують роботу одночасно кількох аналізаторів школяра (слуховий, зоровий), сприяють кращому усвідомленню та запам'ятовуванню програмного матеріалу.

Отже, використання медіазасобів на уроках мовно-літературної галузі забезпечує активізацію пізнавальної діяльності учнів, урізноманітнення процесу навчання, підвищення результативності та якості уроку, робить його яскравішим, більш емоційно та інформаційно насиченим, привабливим для здобувачів освіти, забезпечує підвищення рівня продуктивності, критичного мислення, сприяє кращому запам'ятовуванню інформації школярами, а отже, формує медіаграмотність учнів початкової школи відповідно до вимог державних нормативно-законодавчих документів і викликів інформаційного суспільства.

2.3. Формування в учнів початкових класів умінь створювати медіапродукти на уроках мовно-літературної освітньої галузі під час самостійної роботи

У формуванні медіаграмотності молодших школярів, відповідно до нормативно-законодавчих актів і, зокрема, типових програм початкової школи, важливу роль відіграє не тільки опанування теоретичних відомостей про різні види, форми й особливості медіа ресурсів, засвоєння наявної в них

інформації про різні події, явища і факти, а й практичне створення власних медіапродуктів. Досвід реалізації Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, набутий педагогами-практиками впродовж останнього десятиліття, переконує, що саме такий шлях, заснований на компетентнісному підході до навчання учнів початкових класів, є найбільш ефективним у цьому процесі. Адже «кожен член нашого суспільства має оволодіти механізмом критичного осмислення й корегування інформації, уміннями інтерпретувати, аналізувати та оцінювати інформаційні матеріали, розуміти їхню суть, адресну спрямованість, мету, викривати приховане значення та спроби маніпуляції» [2, с.3] й оволодіти здатністю виробляти медіапродукти з урахуванням рівня своїх компетентностей.

Наголосимо, що можливості для цього створюють всі предмети навчального плану початкової школи, тому що змістова лінія «Досліджуємо медіа» є наскрізною в типових освітніх програмах НУШ і вчитель працює із інформацією на різних уроках. Великі можливості для набуття навичок створення медіапродуктів надають і заняття з предметів мовно-літературної галузі. Творчо використовуючи їх, учитель повинен пам'ятати, що інтеграція змісту програмного матеріалу з медіаграмотності в навчальні предмети початкової школи дає змогу розпочати пропедевтичну роботу з формування медіакомпетентності як однієї з провідних у життєдіяльності людини.

Враховуючи результати наукових досліджень та вікові особливості учнів початкових класів, «доцільно зосередити увагу, на думку С.Дубовик, насамперед на трьох основних компонентах: мотиваційному, діяльнісному, інформаційно-пізнавальному. Формування в учнів початкової школи вмінь створювати медіапродукти – це складний процес, який має свої особливості і залежить від багатьох факторів» [19, с.173]. Пропонуємо детальний розгляд основних факторів, «урахування яких, за переконаннями вченої, позитивно вплине на процес формування медіакомпетентності молодших школярів» [19, с.173].

Першим із них науковці визначають *«відповідність віковим та індивідуальним особливостям»* і на основі аналізу змістової лінії програми «Досліджуємо медіа» роблять висновок, що «діти щодня сприймають безліч медіапродуктів, які впливають на їхню свідомість. Часто така інформація може носити маніпулятивний характер або давати псевдознання, тому одним із основних завдань формування медіакомпетентності є навчити дітей критично мислити, аналізувати, інтерпретувати інформацію з медіа» [4].

Зазначимо, що співавтор навчальної програми «Я у медіапросторі» для учнів початкових класів І. Іванова визначила основні медіапродукти, які впливають на свідомість дітей. До них належать: мультфільм; комікс; комп'ютерна гра; реклама; пісня, кліп. Найперший медіапродукт, із яким знайомиться дитина, – це малюнок. Адже вона ще не вміє читати, але малюнки вже розглядає.

Однак робота над малюнком, щоб бути ефективною, має проводитися відповідно до певних етапів, до яких І. Іванова відносить такі: опис – відтворення інформації; порівняння – з минулим малюнком, з предметом у класі, вдома тощо; фантазії – пофантазуй; вираження емоцій; непомічене – ніхто не помітив, що...; домалюй; текст, музика до малюнка; загадка, діалог, запитання для роздумів; постав запитання іншому; факт – судження.

Із зазначеного С.Г.Дубовик робить висновок, що «у дидактичній системі роботи з формування медіакомпетентності учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі важливе значення має урахування вікових особливостей молодших школярів, оскільки саме від основних психічних процесів та відбору медіа залежить результат формування в учнів початкових класів уміння створювати медіа продукти» [19, с.173].

Наступним фактором є *«поетапність роботи над формуванням у молодших школярів умінь створювати медіа продукти»*. З урахуванням мети, змісту та компонентів дослідники визначили такі «основні етапи процесу формування вмінь створювати медіапродукти:

– мотиваційний етап – етап формування стійких мотивів до роботи з медіапродуктами на основі демонстрації таких, що належать до кола інтересів молодших школярів;

– теоретичний етап – етап засвоєння теоретичних знань про поняття у галузі медіа, розвиток пізнавальних процесів, ознайомлення з жанровими особливостями медіапродуктів, формування емоційно ціннісних ставлень до них;

– практичний етап – етап формування вмінь у сфері медіа, накопичення досвіду використання медіа в різних видах мовленнєвої діяльності, а також подальший розвиток навичок створення медіапродуктів різних жанрів;

– творчий етап – етап набуття особистого досвіду створення власних медіапродуктів на основі творчих практичних умінь і навичок» [19, с.174].

Проведене нами дослідження підтвердило, що така поетапність роботи сприяє повноцінному формуванню в молодших школярів усіх компонентів створення медіапродукту на уроках української словесності.

Для нашого дослідження важливе значення мало врахування такого фактора, як *«упровадження спеціальних вправ та завдань для формування у молодших школярів умінь створювати медіапродукти на уроках української мови»*.

У процесі педагогічного експерименту ми скористалися напрацюваннями М.Вашуленка, який розробив класифікацію таких вправ за різними критеріями: за формою виконання (усні, письмові, комбіновані); за ступенем самостійності у виконанні (репродуктивні, які передбачають розгляд зразка і відтворення його; конструктивні, які мають на меті відтворення змісту з елементами творчості; продуктивні або творчі, які забезпечують розвиток творчого потенціалу, передбачають створення власного); за характером розумових операцій (аналітичні, синтетичні, вправи на порівняння) [5, с. 147-149].

Оскільки у початковій школі учні взаємодіють із різними видами медіапродуктів, то можуть бути взяті за основу як критерії для класифікації

вправ із української мови. Нами з'ясовано, що сучасні лінгводидакти за видом медіапродукту розрізняють «такі типи вправ:

- вправи на опрацювання аудіальних медіапродуктів (пісні, аудіоповідомлення, аудіозаписи);
- вправи на опрацювання візуальних медіапродуктів (світлина, фотоколажі, комікси, афіші, оголошення, реклами);
- вправи на опрацювання аудіовізуальних медіапродуктів (відео, кліпи, мультфільми).

На нашу думку, у процесі роботи над формуванням у молодших школярів умінь створювати медіапродукти доцільно застосовувати вправи на:

- відбір медіапродукту (наприклад, із запропонованих світлин оберіть ту, яка відповідає тексту);
- добір (наприклад, доберіть медіапродукт, який допоможе вам в опрацюванні української народної пісні «Ходить Гарбуз по городу»);
- аналіз (наприклад, дайте відповідь на запитання);
- інтерпретацію (наприклад, як ви розумієте інформацію, розкажіть, як її могли зрозуміти ваші товариші, мама, тато, учитель);
- критичну оцінку (наприклад, намалюйте рівень води у склянці, який показує рівень небезпеки (безпеки) даної медіаінформації);
- створення (наприклад, створіть аудіозапис – враження від книги);
- передачу інформації (наприклад, поділіться своїм аудіозаписом з однокласниками через спільний чат)» [19, с.174].

Дослідники вважають (і це підтвердила наша практика), що «застосування такого типу різних вправ дасть змогу вчителю повноцінно сформувати медіакомпетентність молодших школярів» [19, с.174].

Аналіз освітньої діяльності вчителів початкових класів показує, що, починаючи з перших днів навчання в школі, учні на уроках мовно-літературної освітньої галузі найчастіше працюють з картинками,

фотографіями, малюнками навіть ще не оволодівши навичками читання і письма.

За твердженнями педагогів, найпростішою з медіатекстів є фотографія, позаяк її можна сприймати як картинку і неодноразово повертатись до розглядання, ведучи мову про її зміст. І в той же час вона відрізняється від картинки своєю «документальністю». Адже якою би художньою фотографія не була, вона всеодно ближча, ніж картина, до реальності, через що її і називають «знімком».

Досвід показує, що під час ознайомлення з даним видом медіапродуктів учні порівнюють особисті, сімейні та суспільні фотографії; характеризують основні засоби виразності у фотомистецтві; опановують первинні навички аналізу медіатексту і самі створюють фото різних жанрів.

У процесі роботи з фотоілюстраціями на уроках читання в початковій школі, залежно від виучуваної теми, вчителі здебільшого пропонують молодшим школярам «практичні творчі завдання такого виду:

- Зроби знімок своєї сім'ї за улюбленим заняттям. Придумай назву. Сфотографуй найулюбленіші місця в школі та зроби фотоколаж із назвою «Моя школа».
- Розкажи про себе та свою сім'ю (розвиток зв'язного мовлення). Подорож до сімейного альбому.
- Прослухавши аудіоказку, знайди в старих журналах ті фото, які могли б бути ілюстраціями до цієї казки.
- Разом з батьками зроби фото на мобільний телефон і виконай класифікацію за жанром.
- Вигадай історію за фотографією.
- Створи фотофільм «Шкільна родина», «Світ моїх захоплень», «Моє рідне селище» (під керівництвом учителя).
- Знайди фотографію до тексту.
- Напиши оповідання за фотографією.

- Угадай, про що говорять люди на фото, та інсценуй діалог.
- Прочитай вірш та приготуй розкадрування майбутнього фотофільму.
- Зроби фотоілюстрації до книжки» [2, с.50].

Під час такої роботи доцільно, на нашу думку, скористатися порадами вчительки початкових класів І.Черешнюк, яка зазначає: «На першому етапі знайомства дітей з мистецтвом фотографії навчаю їх просто розглядати фото, що допоможе розуміти значення кожного з фрагментів, бачити всю композицію в цілому.

Практичну роботу з фотографією розпочинаю із сімейних фотографій дітей адже все особисто значиме спочатку сприймається уважніше. Разом із цим в однокласників інтерес до фотографії буде обумовлений їхнім глибшим знайомством із сім'єю учня, що сприятиме морально-ціннісному вихованню молодших школярів.

У роботі з першокласниками використовую жанрові або репортажні фотографії, адже за ними стоять якісь історії, там є про що розповідати, у них є дія.

Робота з фотографією, крім того, є підготовкою до роботи над сприйняттям кіно, що має також в основі своїй кадр» [2, с.50].

Для урізноманітнення цього процесу варто використати посібник «Медіаграмотність у початковій школі», який пропонує виконання різноманітних завдань, що стосуються фотографій: «Сімейний альбом», «Фото в інтернеті», «Селфі погляд на себе збоку», «Безпечне селфі» та інші [42].

Як засвідчує здійснений нами аналіз, в освітньому процесі погатової школи в останні роки набуває все більшого поширення сторітелінг (англ. storytelling – розповідання історій) – мистецтво захоплюючої розповіді. Адже «на відміну від фактичної розповіді (переказу, опису по пам'яті), яка ґрунтується на роботі сприймання, пам'яті, відтворювальної уяви, в основі творчих розповідей лежить робота творчої уяви. Обов'язковими компонентами такої розповіді мають бути нові образи, ситуації, дії, які

самостійно створила дитина. При цьому учні використовують свій набутий досвід, знання, але по-новому комбінують їх» [2, с.53].

Популярність даного методу, на слушну думку О.Антонової, зумовлена такими факторами:

«1. Діти люблять слухати історії більше, ніж доповіді, описи чи визначення, тому що вони легше сприймаються (зادіано не лише раціональний бік сприйняття інформації, а й образний). Отже, реалізується принцип доступності навчання.

2. Історія впливає на почуття дитини, а це підвищує рівень концентрації уваги. Тому всі уважно слухають навчальний матеріал, сприймають його, а потім з легкістю можуть відтворити, правда, теж у формі історії.

Отже, реалізуються принципи міцності знань та емоційності навчання.

3. Історія динамічна. Сучасні діти з кліповим мисленням краще сприйматимуть історію, ніж текст іншого виду.

4. В історії є герой, який змінюється. Ці зміни відбуваються в процесі боротьби, наполегливої праці, виконання складних завдань тощо. Молодші школярі вчать того, що можна подолати труднощі. А якщо діти ще й будуть «включені» в історію... вони навчаться бути наполегливими. Отже, реалізується принцип активності й самостійності.

5. Будь-яка історія для дітей розповідається з використанням малюнків, відео, презентацій. Отже, реалізується принцип наочності» [2, с.53-54].

Застосування сторітелінгу, на уроках української мови, наприклад під час вивчення розділу «Текст» у 3 класі, буде ефективним, коли його створювати за таким алгоритмом:

1. Відповідно до теми та мети уроку придумати, яку історію можна розглянути на ньому.

2. Придумати низку подій, які трапляться (сюжет), та подумати, як вони висвітлять навчальний матеріал.

3. Визначитися із героєм історії. Придумати йому ім'я, зовнішність, звички, риси характеру, дії в створених для нього обставинах.

4. Написати перший варіант історії за такою структурою.

Експозиція. Жив був. _____

Де? Коли? Скільки часу? З ким?

Зав'язка. Одного разу. _____

Що раптом трапилось? Приїхав друг, налетіла буря, упав стілець, прийшла звістка тощо.

Розвиток подій. _____

Перерахувати всі події, які будуть описані. Подумати, які емоції мають у цей час відчувати слухачі. Описати, як змінювався герой упродовж історії.

Кульмінація. _____

Написати, яка подія стала «вирішальною» для героя.

Розв'язка. _____

Написати, чим усе завершилося. Як змінився герой, що він зрозумів.

Висновок. _____

Чого нас навчає ця історія? Мораль, теорія, визначення тощо.

5. Придумати інтригу, пастку. Чим більш несподіваним буде сюжетний поворот, тим краще.

6. Дібрати потрібні метафори (особливо для опису стану головного героя чи процесу, який описується). Записати оновлений варіант історії.

7. Прочитати історію, внести остаточні правки. Якщо вона виявиться нецікавою, необхідно доробляти її стільки разів, скільки потрібно для «кристалізації» історії [2, с.54].

Вивчення досвіду педагогів-практиків показує, що ефективною формою роботи на уроці української мови, до якої доцільно залучати молодших школярів, є створення ментальних карт/карт знань, за допомогою яких можна розглядати будь-яку тему або питання і які доцільно використовувати для всього класу, групи учнів або індивідуально для окремого школяра.

Характерними рисами ментальних карт дослідниця О.Антонова «визначає такі:

- основний об'єкт вивчення завжди розміщується в центрі карти;
- аспекти основного об'єкта, питання, пов'язані з ним, і суміжні
- теми розходяться від центрального образу у вигляді гілок;
- гілки-асоціації пояснюються ключовими словами, фразами або графічними образами, від них відходять гілки другого порядку,
- що виражають вторинні ідеї, від яких, своєю чергою, розходяться
- гілки асоціацій третього порядку;
- гілки асоціацій формують ієрархічну структуру» [2, с.63].

Вивчення фахової літератури та практичного досвіду показало, що в освітньому процесі початкової школи під час вивчення української мови карти знань учителі використовують переважно для створення візуалізації, структуризації і класифікації ідей, а також як засіб для навчання, організації, розв'язання завдань, ухвалення рішень, роблячи викладання та, відповідно, освітній процес легшим і цікавішим для учнів заняттям.

Наводимо, для прикладу, зразки оригінальних (створених на папері) ментальних карт, які розробили учні третього класу під час вивчення частин мови «Іменник» (рис. 2.9) та «Прикметник» (рис.2.10).

Рис.2.9. Ментальна карта до теми «Іменник».

Рис.2.10. Ментальна карта до теми «Прикметник».

Вивчення й узагальнення освітянського досвіду показує, що «ментальні карти можна застосовувати: безпосередньо на занятті (постановка проблемного запитання, обговорення, пояснення нового матеріалу, закріплення знань, проведення опитування, робота за готовим алгоритмом дій чи правилом тощо); під час підготовки самостійного (домашнього) завдання (індивідуально або в групі); під час робіт, пов'язаних з організацією проєктно-дослідної діяльності учнів; як матеріали для підготовки до олімпіад, конкурсів тощо; під час дистанційного навчання» [2, с.65].

Зазначимо, що в процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі молодших школярів доцільно залучити до створення буклетів на певну тему, передбаченою навчальною програмою. Водночас практика переконує, що, «перш ніж взятися за формування дизайну буклета, потрібно визначити: мету створення буклета; де і як він буде розповсюджуватися; для якої аудиторії споживачів (діти, батьки, учителі) його призначено буклет; який результат очікується» [2, с.70].

Медіадидакти наголошують, що «використання сучасних засобів наочності, таких як буклет, дає змогу на мінімальній площі вмістити максимум інформації, яку потрібно донести до учнів. Інформація, подана в

буклетах, привертає увагу учнів і підвищує їхній інтерес до навчання» [2, с.71].

Подаємо приклади буклетів для початкової школи.

Зазначимо, що педагог має можливість спільно з учнями створювати буклети для освітнього процесу, використовуючи для цього відповідне програмне забезпечення (Word, Publisher).

Зазначимо, що на уроках читання можна використати буклет «Скарбниця мудрих порад» (<https://cutt.ly/Dgrbg0C>), який, безперечно, зацікавить учнів, активізує їх пізнавальну діяльність у засвоєнні нової інформації.

У формуванні медіаграмотності та виробленні умінь молодших школярів самостійно створювати медіапродукти вчителі початкових класів можуть використати й інші форми навчальної діяльності. Розглянемо окремі з них.

- Складання кіносценарію твору, що вивчається. Така форма безпосередньо пов'язана з роботою над текстом і вимагає його уважного прочитання та глибокого розуміння. Вона передбачає на уроці ігрову форму навчання поряд із високим ступенем самостійної роботи учнів, знайомство з діяльністю режисера і сценариста, можливість побачити себе в їх ролі. Метою такого уроку є розвиток зв'язного мовлення учнів; розвиток уміння сприймати й описувати події комплексно; виховання культури зв'язного мовлення; розвиток уяви, умінь встановлювати асоціативні зв'язки між різними видами мистецтва, засвоєння учнями основних літературознавчих понять і понять медіа.

- Створення журналів та кіножурналів за творчістю письменника. Частіше за все школярі виконують це у формі електронної презентації. Проведення такого виду роботи надає можливість зробити щось цікаве самостійно або в групі, проявити власні здібності, випробувати сили, докласти знання, бути корисним і презентувати на публіку кінцевий результат. Це діяльність, спрямована на вирішення цікавої проблеми, сформульованої самими учнями як мети. До того ж можливість створення власного медіатексту – це завжди творча самостійна робота учнів.

- Створення афіш, малюнків, ілюстрацій, фотоколажів на теми творів медіакультури, що дає можливість учням не тільки виявити власні творчі здібності художника або фотографа, але й знаходити важливі, значущі тези під час прочитання художнього твору або під час ознайомлення з творчістю і біографією письменника.

- Самостійне написання тексту в публіцистичному або науковому стилі на теми, котрі не мають однозначного тлумачення, скажімо такі: «Чи не призведе запозичення іншомовної термінології до знецінення рідної мови?», «Сучасні гаджети: чи є від них користь, або як дотримуватись здоров'язберігального принципу навчання» та ін.

Необхідно зауважити, що такого роду робіт існує безліч, тому завдання вчителя – з'ясувати й застосовувати на уроці найбільш оптимальні і

результативні форми творчої діяльності як для самого вчителя, так і для учнів. Комплексне впровадження наведених вище форм роботи, на нашу думку, дозволить: розвинути критичне мислення і медіаграмотність молодших школярів; інтерес до читання; забезпечить загальний і літературний розвиток здобувача освіти, глибоке розуміння художнього твору; наповнить уроки читання новим змістом; навчить систематизувати знання; сприятиме розвитку творчого підходу до сприйняття навколишнього світу, допитливості тощо.

У порадах щодо формування медіа грамотності учнів початкових класів рекомендується застосовувати на уроках такі форми роботи, як інформування в Twitter, ведення блогу, демонстрування учнівських робіт в Instagram. Однак такий підхід сприяє в основному розвитку вміння формувати інформаційні повідомлення, а не осмислювати критично медіаповідомлення. До того ж учителям пропонується використовувати медіа таким чином: поєднувати виклад теоретичної інформації з показом демонстраційного матеріалу, вести словникову роботу, здійснювати пошук необхідної інформації, створювати медіапродукти, інтерпретувати медіатексти, методом дискусії визначити можливості документального кіно. Безумовно, це спрацьовує на формування медіаграмотності учнів початкової школи.

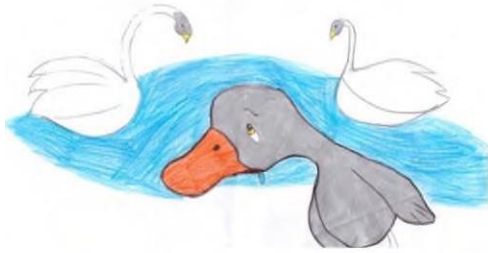
Водночас у цьому процесі необхідно врахувати той факт, що статистика останніх років свідчить про те, що молодші школярі майже не читають книжок. Однією з основних причин такої статистики є недостатня популяризація книги в медіа. Тож, беручи до уваги цей аспект, учитель на уроках читання під час опрацювання, наприклад, теми «Казки з усього світу» [16, с.174-185] пропонує учням створити медіаконтент (рекламувати одноліткам казку так, щоб у них виникло бажання її прочитати). Напередодні учні з'ясовують, що в медіа ця казка не рекламується. Учитель на етапі рефлексії рекомендує учням об'єднатися в групи («Герой», «Подія», «Враження», «Емоція») і створити рекламу казці

«Гидке каченя». У створених медіаконтентах учні виявляють елементи, які приваблюють більше за все. Їхні роботи розміщуються на сайті, і після її перегляду дітям пропонується додати такий елемент який зробить її більше привабливою. Наводимо приклади таких зразків.

Медіаконтент групи «Емоція»

ГИДКЕ КАЧЕНЯ-ЧАРІВНЕ

Медіаконтент групи «Герой»

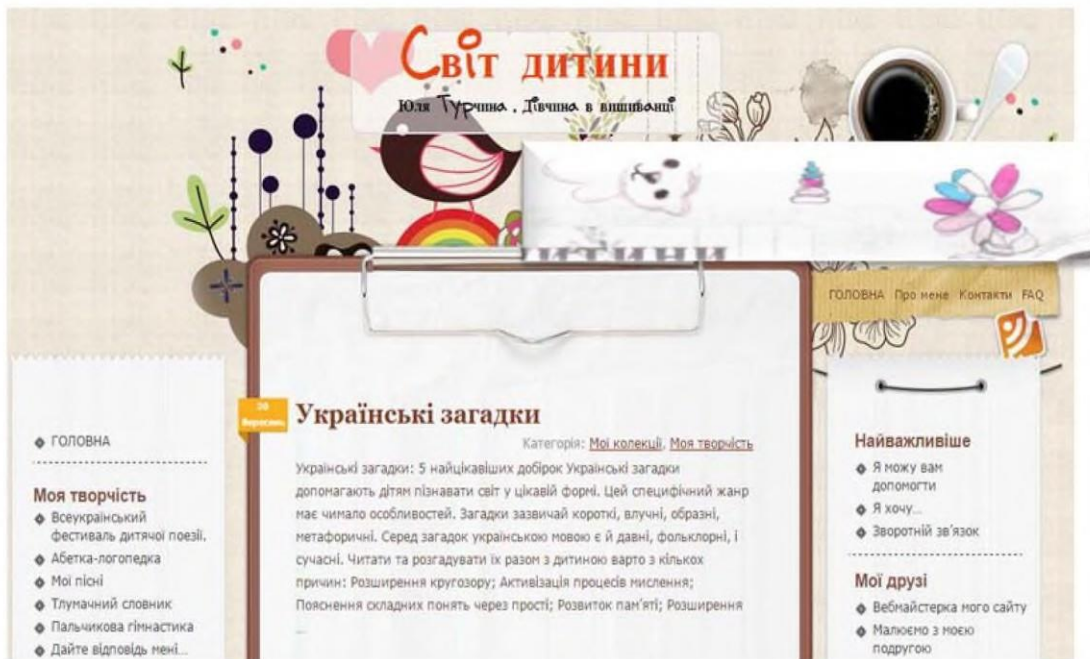
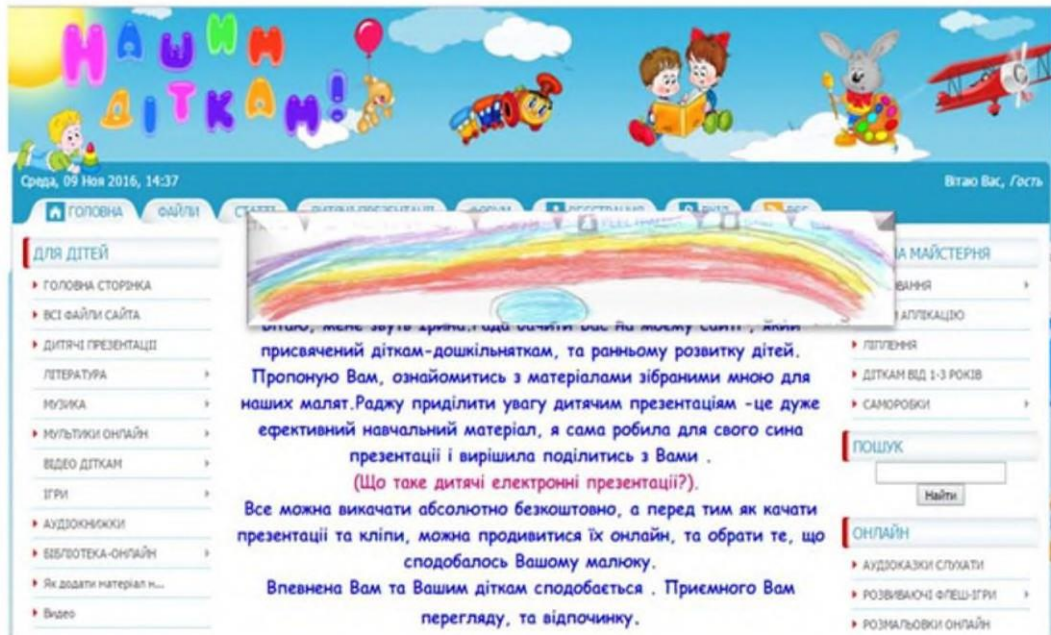
Медіаконтент групи «Подія»

ГИДКЕ КАЧЕНЯ

Медіаконтент групи «Враження»

Після доповнення сторінок сайту виявилось, що діти надають перевагу веселковим кольорам.

З метою виявлення ставлення молодших школярів до медіаконтенту як до компоненту освітньої діяльності під час рефлексії та його можливостей дослідниками були розроблені й запропоновані учням наступні питання (Опитувальник).

Шановний школярику!

Надай відповіді на питання «Як ти сприймаєш рефлексивну освітню діяльність з медіаконтентами?» Ми вдячні тобі за співпрацю.

Під час роботи з медіа мені подобається:		«так» (%)	«ні» (%)
1.	Робити головну сторінку сайту більш привабливою		
2.	Писати вражаючі заголовки до реклами		
3.	Створювати гасло до малюнку з патріотичної тематики		
4.	Рекламувати книжку		
5.	Нічого не подобається		
У процесі роботи з медіа ти усвідомив, що:			
1.	У медіа надається багато повідомлень з метою приваблювання		
2.	Будь-які медіаповідомлення слід сприймати критично		
3.	Медіаповідомлення можна покращувати для своїх цілей		
4.	Можна рекламувати корисне й те, що навчає, виховує		
5.	Нічого не усвідомив		

Результати опитування вказують на те, що більшості учнів подобається працювати з медіаконтентами (в середньому 75,7%). Важливим є те, що під час рефлексивної освітньої діяльності 100% учнів усвідомлюють, що медіаконтенти створюються з метою приваблювання, 88% – що можна

рекламувати корисне або те, що навчає й виховує, а не тільки приваблює, 77% – схильні покращувати те, що пропонується.

Очевидним є те, що запропоновані види рефлексивної освітньої діяльності подобаються учням, особливо створення гасла (93%). При цьому у 48% учнів виникають утруднення під час написання заголовків до малюнків.

Результати опитування учнів 4-А класу підтверджують, що більшості учням також подобається працювати з медіаконтентами (у середньому 88,4%). Під час рефлексивної освітньої діяльності 93% учнів усвідомлюють, що медіаконтенти надаються з метою приваблювання, а 100% учнів сприйняли, що можна рекламувати корисне, 84% – покращувати, 77% – зрозуміли, що медіа слід сприймати критично.

Запропоновані види рефлексивної освітньої діяльності більшості учнів подобаються, особливо покращення сайту (90%).

Таким чином, проведенне дослідження дає підстави стверджувати, що, для молодших школярів створення навчального продукту на основі первинних медіатекстів виявляється цікавою рефлексивною освітньою діяльністю, про що свідчать результати опитування. У цьому процесі в них формується уявлення про те, що медіаконтенти створюються для привабливання і їх слід сприймати критично. Водночас учні усвідомили, що медіапродукти, якими користуються, можна покращувати й створювати вторинні. Важливим для молодших школярів стало усвідомлення того, що можна рекламувати корисне й пізнавальне.

Результати наукового пошуку свідчать, що робота з медіатекстами є доцільною, оскільки сприяє розвитку в учнів творчих здібностей, умінь сприймати, осмислювати й критично оцінювати подану в медіа інформацію, створювати власні медіапродукти.

Висновки до розділу 2

Під час проведення педагогічного експерименту на його констатувальному етапі здійснено анкетування вчителів початкових класів з метою виявлення їх обізнаності з досліджуваної проблеми. Його результати засвідчили, що абсолютна більшість респондентів користується різними засобами медіа, розуміє їх вплив на свідомість людини, правильно трактує сутність понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність», однак певна частина їх (13%) не достатньо використовує ці засоби в освітньому процесі.

Проведене анкетування серед учнів показало, що всі вони користуються Інтернетом, однак у меншій мірі використовують телебачення (43%), читають дитячу пресу (20%) і дитячу літературу (18%). Результати опитування засвідчують, що школярі віддалені від буденного життя, а свої реальні потреби в позитивних емоціях, фантазіях, мріях задовольняють через віртуальний світ, в якому духовні, моральні, естетичні виміри не завжди дають позитивні результати у поведінці і світогляді дітей, а нерідко стають причиною їх асоціальних вчинків.

Встановлено, що в формуванні медіаграмотності учнів початкової школи важливу роль відіграє використання медіатекстів під час уроків мовно-літературної освітньої галузі, які сприяють формуванню в молодших школярів уміння створювати медіапродукти, урізноманітнюють їх пізнавальну діяльність. Робота з медійними текстами сприяє широкому розкриттю творчого потенціалу здобувачів початкової освіти та допомагає проявити себе й свої творчі можливості.

З'ясовано, що активний розвиток медіаграмотності учнів відбується за умови врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей, використання найрізноманітніших завдань і вправ із застосуванням медіатекстів (сприймання, виділення головного та другорядного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, аналіз, синтез медіатекстів, а також робота над створенням власних медійних продуктів).

На формувальному етапі дослідження виявлено, що використання медіапродуктів на уроках мовно-літературної освітньої галузі сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, покращенню запам'ятовування життєвого шляху письменника та змісту твору. Вони мають здатність задіювати одночасно декілька аналізаторів учня (слуховий, зоровий), сприяють кращому усвідомленню та запам'ятовуванню поданого матеріалу.

Анкетування, проведене після його завершення показало, що більшості учнів подобається працювати з медіаконтентами, використовувати запропоновані види рефлексивної освітньої діяльності, створювати власні медіапродукти у процесі навчальної діяльності.

Отже, використання медійних засобів на уроках української мови та читання допомагає активізувати пізнавальну діяльність школярів, ефективність процесу навчання, підвищення якості та результативності навчальних занять, робить їх яскравішими, більш насиченими та привабливими для них. Робота з медіапродуктами сприяє зростанню творчої активності, запам'ятовуванню інформації учнями, а отже, формує медіаграмотність здобувачів початкової освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчення джерельної бази та історіографії досліджуваної проблеми дало підстави для систематизації теоретичних ідей, узагальнення практичного досвіду вчителів початкових класів у формуванні медіаграмотності молодших школярів і розроблення на цій основі системи методичної роботи щодо вирішення даної дидактичної проблеми на уроках мовно-літературної освітньої галузі в сучасній початковій школі. Проведене дослідження стало основою для таких висновків:

З'ясовано, що динамічний розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та урізноманітнення медіазасобів вносить принципові зміни в загальну філософію й методологію освіти, ставить надзвичайно складні і важливі дидактичні завдання та водночас відкриває нові горизонти психолого-педагогічного пошуку у сфері медіаосвіти загалом і формування медіа грамотності особистості зокрема.

Аналіз педагогічної, психологічної та методичної літератури і нормативно-законодавчих актів дав можливість установити, що проблема формування медійної/інфомедійної грамотності учнів початкових класів ученими різних країн досліджується вже тривалий час, проте вони трактують її по-різному. Ми ж розглядаємо медіаграмотність як результат медіаосвіти і складову медіакультури, що стосується вміння учнів користуватися сучасною інформаційно-комунікаційною технікою, проявляти здатність до комунікації через сучасні медіа, отримувати необхідну інформацію, критично її оцінювати, виготовляти власні медіапродукти.

У процесі наукового аналізу фахової літератури виявлено, що медіаграмотність має свої властивості, структуру та функції. Відповідно у формуванні медіаграмотності учнів початкових класів виокремлено дві групи завдань (рецептивно-перцептивні і творчі), три основні компоненти (мотиваційний, діяльнісний, інформаційно-пізнавальний) та фактори (відповідність віковим та індивідуальним особливостям учнів, поетапність роботи над формуванням у молодших школярів умінь створювати медіа-

продукти, впровадження спеціальних вправ та завдань для формування цих умінь в учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі).

Установлено, що формування медіаграмотності залежить від психолого-педагогічних умов, які спрямовують та корегують діяльність вчителів-практиків початкової школи. Перш за все, мають враховуватися вікові та індивідуальні особливості учнів. У молодшому шкільному віці провідною діяльністю стає вже навчальна, проте частково залишається ще й ігрова. Така особливість зумовлює вибір відповідних медіазасобів та медіапродуктів для опрацювання молодшими школярами.

Вивчення на констатувальному етапі педагогічного експерименту стану досліджуваної проблеми в освітньому процесі початкової школи засвідчило, що педагоги обізнані з різними видами сучасних медіа, знають способи подання в них недостовірної інформації і шляхи впливу на свідомість людини, більшість із учасників анкетування (66%) чітко усвідомлює сутність понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність», всі вони враховують зацікавленість учнів сучасними медіа в освітньому процесі. З'ясовано, що молодші школярі активно користуються медіаджерелами в повсякденному житті для задоволення своїх найрізноманітніших зацікавлень, потреб і пізнавальних інтересів, виявляють бажання самостійно створювати окремі види медіа продуктів.

Виявлено, що формування медіаграмотності на уроках української мови та читання вимагає використання спеціальних вправ та завдань. Запропонована нами система дидактичної роботи враховує сутність поняття медіаграмотність та базується на загальноприйнятій класифікації лінгвістичних вправ, яка включає три основні критерії: за процесами роботи над медіатекстом, за видом медіапродукту та за компонентом медіаграмотності. Комплекс цих вправ забезпечує повноцінне формування цієї якості в учнів початкових класів.

З'ясовано, що формування медіаграмотності є комплексним процесом, тому в роботі він представлений чотирма взаємопов'язаними етапами. Перший етап мотиваційний, метою якого є формування стійких мотивів до роботи з медіа, другий – теоретичний, реалізація якого забезпечує ознайомлення з основними поняттями у галузі медіа, жанровою різноманітністю, набуття учнями знань з аналізу, інтерпретації, оцінки медіаінформації, формування емоційно-ціннісних ставлень. На третьому - практичному етапі здобуті теоретичні знання відпрацьовуються на практиці, учні ознайомлюються з основними прийомами створення власних медіапродуктів. На творчому етапі відбувається самостійне креативне застосування знань, умінь та навичок для створення власних медіапродуктів.

Таким чином, розроблена система роботи, що включала спеціальні вправи та завдання, була спрямована на комплексне формування медіаграмотності відповідно до її структури та особливостей розвитку. Результати дослідження засвідчили зростання рівня сформованості медіаграмотності учнів початкових класів завдяки реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа» на уроках мовно-літературної освітньої галузі,

Перспективою подальшого дослідження вважаємо розроблення теоретико-методичних засад формування медіаграмотності молодших школярів в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій в швидкозмінному соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ампілогова Л., Шкробець О. Розвиток у молодших школярів критичного ставлення до медіаресурсів на основі їх інтегрування в освітній процес. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf (дата звернення: 11.05.22).
2. Антонова О. (2020). *Дидактичні основи формування медіа грамотності в учнів початкової школи.* – К.: Генеза, 96 с.
3. Больц Норберт (2015). *Абетка медіа* / за загал. ред. В.Ф. Іванова; пер. з німец. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 177 с.
4. Большакова І. Вебінар. *Змістова лінія «Досліджуємо медіа».* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=T6GKg1kQ6wA> (дата звернення: 09.02.2021).
5. Вашуленко М. (2011). *Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. М.С. Вашуленка.* Київ : Літера ЛТД, 364 с.
6. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. (2019). *Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах).* Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта»,. 144 с.
7. Вашуленко О.В. (2019). *Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах).* Ч.2. Київ, Україна: Видавничий дім «Освіта», 144 с.
8. Вашуленко О.В. (2020). *Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах).* Ч.2. Київ, Україна: Видавничий дім «Освіта», 160 с.
9. Вашуленко О.В. (2021). Потенціал підручника з літературного читання в контексті формування в молодших школярів медіаграмотності. *Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції.* 12 травня 2021 року. Рівне: РДГУ, С.9-11.

10. Вебінар. Реалізуємо змістову лінію «Досліджуємо медіа» в початкових класах НУШ. *Практичні поради для вчителя* / І. Іванова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cutt.ly/O1RIVyy>.
11. Вебінар. *Скрайбінг у школі.* / М.Орешка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=10LF6skWmc8>.
12. Використання соціальних медіа на уроках. Освіта. UA. *Поради педагогам щодо використання соціальних медіа* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/technol/46076/>.
13. Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П. (2017). *Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва*. Київ : ЦВП, АУП. 79 с.
14. Воскресенська Н.О. (2018). *Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах)*. Ч.1. Харків: Вид-во «Ранок»,. – 112 с.
15. Головченко Г.О. (2021). *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*: дис. ...д-р пед.нук:13.00.01/Ін-т пед.освіти і освіти дорослих ім. І.Зязюна НАПН України. Київ, 558 с.
16. Гонгало Т.В., Шкробенець О.О. (2019). Нова українська школа: медіаконтенти в рефлексивній діяльності учнів. *Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.174-185.
17. Данилова О.В. (2006). *Мультимедіа власноруч: текст, графіка, аудіо, анімація, відео*. Київ : Шкільний світ, 57 с.
18. *Державний стандарт початкової освіти* (2018). Режим доступу: <https://cutt.ly/V1RkFIE>
19. Дубовик С.Г., Готмар А.Р. (2021). Формування в молодших школярів умінь створювати медіа продукти. *Молодий вчений*. № 2 (90). лютий, С.171-175.
20. *Енциклопедія освіти*. (2008). Академія педагогічних наук України; головний редактор В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 1040 с.

- 21.Єфіменко, А., Ішутіна, О. (2021). *Робота з медіатекстом на уроках мовно-літературної освітньої галузі як метод формування медіаграмотності молодших школярів. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 1(14), 125–132.
- 22.Закон України «Про освіту» (2017). Київ, URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- 23.Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/537-16> (дата звернення: 20.01.2020).
- 24.Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (2016). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 504 с.
- 25.Ісаєва О.О. *Формування сучасного читача засобами медіаосвіти*. Режим доступу: <http://isaieva.kiev.ua/download/f/prez-2-4-mediosvita.pdf>
http://media.ippo.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/08/isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc
- 26.Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2010) <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini/>
- 27.Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016) <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
- 28.Коропатник М. (2016). *Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення*. Сіверський літопис. С.159-174.
- 29.Красноп'ярова О.В., Біляцька О.П. (2015). *Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» в процесі навчання грамоти першокласників: збірник наукових праць*. Харків, 46 с.
- 30.Крутій К.Л. (2013). Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення

- дошкільників. *Медіа освіта як напрям навчально-виховного процесу в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах. Наукові записки.* №3. URL:file:///C:/Users/user/Downloads/KRUTIY.pdf (дата звернення: 25.03.2022).
31. Курмишева Н. *Інфо-медійна грамотність у педагогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії* URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijina-gramotnist-pedagogichnej-sub-jekt-sub-yektnij-rzayemodiyi>.
32. Кучерук О. (2020). *Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі.* №3, С. 9-12.
33. Кучерук О.А. (2018). *Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови. Інформаційні технології і засоби навчання.* Том 63, №1. С. 47-55. Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>.
34. Лаврентьєва Г.П. (2011). Використання комп'ютера у навчанні молодших школярів очима психолога. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* №8. С. 21-24.
35. Лапіна А. О., Плювака В. В. (2018). Медіакомпетентність – уміння сучасного вчителя. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С.Макаренка, 14 грудня 2018 року / редактор-упорядник: О.В.Діброва. Кременчук: Методичний кабінет, С.24-28.
36. Літературне читання. *Програма для загальноосвітніх навчальних закладів для 2-4 класів* Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_c hit.pdf
37. Луцанич У.В., Лавренова М.В. (2017). Використання ментальних карт на уроках у початковій школі. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей*

- Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 р., С. 25-28.*
38. *Малюємо комікси щодо сталого розвитку.* Режим доступу: : <http://esd.org.ua/sites/esd.org.ua/files/programs/comix.pdf>
39. Марченко Г.В. (2021). Термінологічний аналіз сутності категорії медіаграмотність. *Науковий вісник НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні реалії та перспективи. Випуск 80. Том.2.* Київ, С.28-33.
40. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін (2016) / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 201 с.
41. *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя* (2017) / Бакка Т., Голощапова В., Дегтярєва Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т, Шкребець О. / За редакцією Волошенюк О., Дегтярєвої Г., Іванова В. К. : ЦВП, АУП, 197 с.
42. *Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя* (2018) Волошенюк О.В, Ганик О.В., Голощапова В.В., Дегтярєва Г.А., Іванова І.Б., Кожанова А.Ю., Пиза Г.Ю., Шкребець О.О., Янкович О.І. За ред. Волошенюк О.В., Іванова В.Ф. – Київ : ЦВП, АУП., – 234 с.
43. *Медіаграмотність: Підручник для вчителів* (2017) / За загальн. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси,. 319 с.
44. *Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади* (2020). Київ, 405 с.
45. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд* (2011) / В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська. Київ : АУП, ЦВП, 58 с.
46. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник* (2012) / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 352 с.
47. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник для студентів педагогічних коледжів* (2014) / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В.

- Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 431 с.
48. *Навчальна онлайн-гра «Медіазнайко»* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aup.com.ua/Game/>.
49. *Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі*. Навчально-методичний посібник (2020) / за редакцією О. В. Волошенюк, Ф. В. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 58 с.
50. *Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі: навчально-методичний посібник (2021)* / за редакцією Стройна І.П., Волошенюк О.В., Мокрогуз О.П., Гник О.В. Київ: Пропарі, 160 с.
51. *Нова українська школа: poradnik для вчителя (2018)* / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 160 с.
52. Олійник Л. (2020). Хмарні технології як засіб підвищення медіаграмотності педагогів початкової школи. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.384-392.
53. Ольшанський Д.В. (2001). Комікс як засіб навчання іноземних мов молодших школярів. *Мистецтво і освіта*. №20. С.49-51.
54. Паламар С.П., Нежива Л.Л. (2020). Інноваційні технології в літературній освіті майбутніх учителів початкової школи. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання*. № 31(4). С. 129–142.
55. Паламар С., Линник О. (2021). Впровадження медіазасобів в початковій школі на уроках гуманітарного циклу. *Молодий вчений*, 8 (96), 69-73. Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-15>

56. Пилипів Н., Гудима Н. (2020). Особливості роботи з медіатекстами на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 7*. Бердянськ, Вінниця, Житомир, Івано-Франківськ, Ізмаїл, Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачево, Полтава, Ужгород, Умань, Херсон. С. 141-144.
57. Пономарьова К. І. *Робота з медіапродуктами у процесі навчання української мови в початковій школі*. Режим доступу: <https://cutt.ly/s1RdARD>.
58. Пономарьова К. Українська мова та читання: Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
59. *Практична медіаосвіта: авторські уроки*. Збірка (2013) / Ред.- упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 447 с.
60. *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 192-р «Про затвердження Плану заходів із проведення у 2011 році Року освіти та інформаційного суспільства»*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1482-2009-%D1%80> (дата звернення: 20.01.2020).
61. Романюк С., Шевчук К. (2021). Особливості формування медіаграмотності у закладах вищої освіти. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей* / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) та ін. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С.316-325.
62. Савченко О. (2019). Потенціал нового змісту освіти в контексті формування у молодших школярів медіаграмотності. *Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.186-191.

63. Савченко О.Я. (2019). *Українська мова та читання: Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 2*. Київ: УОВЦ «Оріон». 144 с.
64. Сагайдак Г.М. (2013). Медіаосвіта як засіб виховання сучасного школяра *Обрії*. 2(37). С. 25-27.
65. *Сервіс для створення коміксів* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pixton.com>.
66. Слижук О. (2022). Інтеграція інформаційної грамотності у процесі навчання української літератури в 5-6 класах Нової української школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. №1. С.349. Ч.І, С. 193-202.
67. Старагіна І.П. (2020). *Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі*. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 58 с.
68. *Сходинки до медіаграмотності: Програма для ЗНЗ 2-4 класів (2014)*. К.: АУП, ЦВП, С. 9.
69. *Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко 1-2 класи від 8 жовтня 2019 року (2019)*. Міністерство освіти і науки України. Офіц. вид. Київ: КабМін України, 123 с.
70. *Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи (2019)*. К. : Видавництво «Світоч», 336 с.
71. *Українська мова. Енциклопедія (2000)*. /за ред. В. М. Русанівського. Київ, 752 с.
72. *Український медіа ландшафт: аналітичний звіт (2015)* /за ред. В.Іванова. – К.:ФКА, АУП, 36 с.
73. *Формування медіа-компетентності учнів на уроках історії. Методичні рекомендації*. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.soippo.edu.ua.
74. Черешнюк І.О. (2016). *Методичні рекомендації використання медіатехнологій в початковій школі* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osvita-verh.dp.ua/files/2016/Media.pdf>.

75. Шейбе С., Рогоу Ф. (2014). *Медіаграмотність. Підручник для вчителя: переклад з англійської мови*. К.: Центр вільної преси. Академія вільної преси, 319 с.
76. Шуневич О.М. (2017). Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. *Український педагогічний журнал*. №4, С.103-110.
77. Шурхно Н. (2021). Формування інфомедійної грамотності на уроках української мови в основній школі з використанням інтерактивних методів. *Українська мова і література в школах України*. №1. С.4-6.
78. Considine D. (1999) Media Edukation in United States America. In: *Edukating foe Media and the Digital Age. Country Reports. Austrianb Federal Ministry of Edukation an Cultural Affairs UNESCO*, С.125-128.
79. <https://www.youtube.com/watch?v=3pHOTSSs-qY>.
80. <https://www.youtube.com/watch?v=p0uCyq7lw8A>.
81. <https://www.youtube.com/watch?v=IGWhY9oeiJc>.

ДОДАТКИ

Додаток А

10 ключових компетентностей НУШ

10 КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

- Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.** Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.
- Спілкування іноземними мовами.** Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.
- Математична компетентність.** Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.
- Основні компетентності у природничих науках і технологіях.** Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.
- Інформаційно-цифрова компетентність** передбачає ввєнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).
- Уміння вчитися впродовж життя.** Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

ПРОДОВЖЕННЯ

10 КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

- Ініціативність і підприємливість.** Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.
- Соціальна та громадянська компетентності.** Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.
- Обізнаність та самовираження у сфері культури.** Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до різноманіття культурного вираження інших.
- Екологічна грамотність і здорове життя.** Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Урок № 1

Тема: Діалог. Українська народна казка («Півник і двоє мишенят»)

Мета: вчити передбачувати зміст твору за заголовком, правильно, свідомо та виразно читати казку, визначати головну думку тексту, ознайомити з мультфільмом як медіапродуктом, вчити використовувати мову тіла, інтонацію, тембр для відтворення емоцій персонажів казки; розвивати вміння аналізувати, порівнювати, інтерпретувати інформацію, формувати емоційно-ціннісні ставлення до аудіального медіапродукту; виховувати повагу до української народної творчості.

Обладнання: картки з QR-кодами, схема «Я досліджую медіа»

Типи вправ: мотиваційні, інформаційно-пізнавальні

Хід уроку

I. Організація класу до уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів

III. Мотивація навчальної діяльності учнів

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Робота над заголовком казки

– Сьогодні ми прочитаємо дуже захоплюючу казку, але називають її по-різному: «Півник і двоє мишенят», «Мишенята Круть та Верть та півник Голосисте Горлечко», «Колосок».

– Прочитайте назву, яку ми розглянемо сьогодні. Як ви гадаєте, про що може бути ця казка?

– Давайте прочитаємо і перевіримо ваші передбачення. Прослухайте та запишіть чарівні невідомі вам слова.

2. Читання казки вчителем (с.18-19)

ДІАЛОГ. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА

1

Тема і головна думка. Герої казок. Передбачення. Театралізуємо

ПІВНИК І ДВОЄ МИШЕНЯТ

Жили собі двоє мишенят — Круть та Верть і півник Голосисте Горлечко. Мишенята було тільки й знають, що танцюють та співають. А півник рано встане, усіх пісню збудить та й до роботи береться.

• Про це ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Одного ранку знайшов півник пшеничний колосок.

— Я обмолочу, — каже півник.

А обмолочу

І взявся до роботи. А мишенята й далі граються. От вже й обмолотив півник колосок та й знов гукє:

— Гей, Круть, гей, Верть, а йдіть гляньте, скільки зерна я намолотив!

• Поміркуй, що потрібно робити далі, щоб можна було спекти пиріжки.

колосок зерно борошно тісто пиріжки

• Продовж розповідати казку в ролях, користуючись схемою.

Добре, я...
Не я! Не я!

віднесу до млина
замішу тісто
спекчу пиріжки

Спеклися пиріжки, повиймає їх півник, виклав на столі. А мишенята вже тут. І гукати їх не треба. А півник і каже:

— Хто знайшов колосок?

— Ти, півнику.

— А хто його обмолотив?

— Ти, — вже тихіше відказують Круть із Вертем.

— А тісто хто місив? Піч витопив? Пиріжків напек?

— Ти, — вже й зовсім тихо кажуть мишенята.

— А що ж ви робили?

Що мали казати мишенята? Нічого. Стали вони тут вилазити з-за столу, а півник їх і не тримає. Хто ж отаких лінохвів пиріжками пригощатиме?

Українська народна казка

• Уяви, що наступного дня мишенята знайшли ще один колосок. Що відбуватиметься? Чому?

• Спиши виділені репліки діалогу.

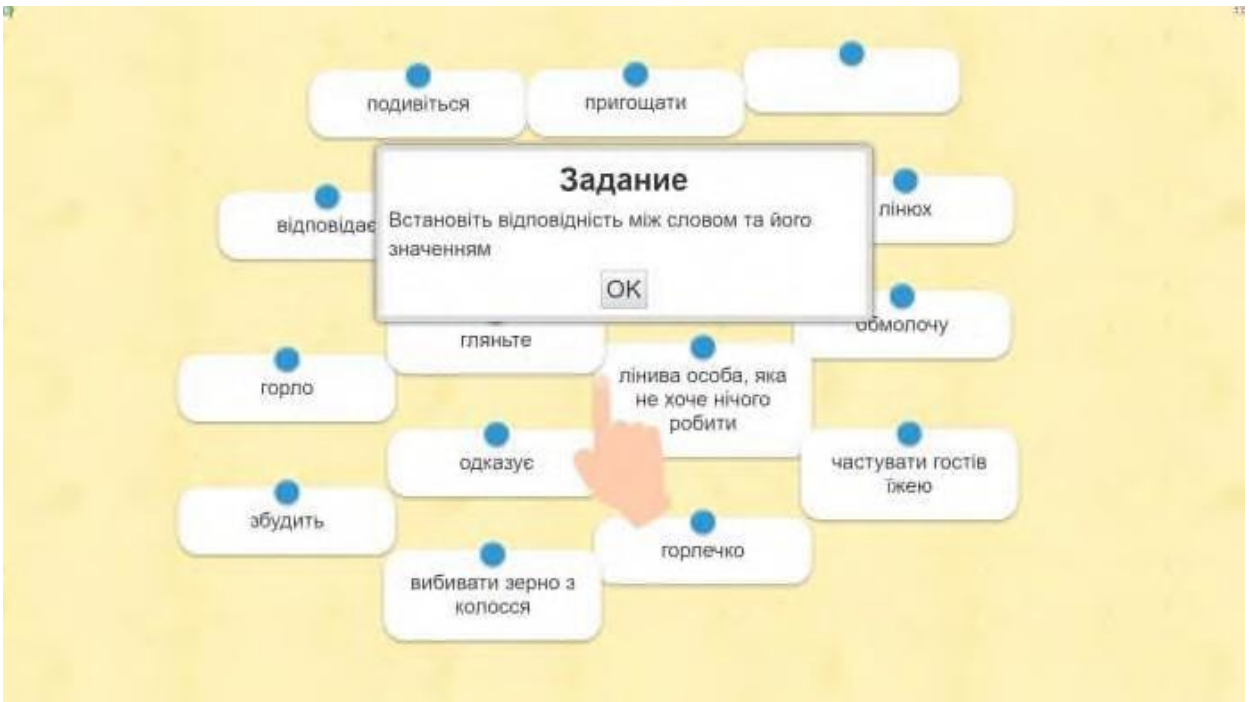

3. Словникова робота

— Які чарівні невідомі слова ви записали? Давайте дізнаємось, що вони означають і правильно їх прочитаємо.

Для цього ми пограємо в гру. Відскануйте QR-код і виконайте завдання.

4. Читання казки по частинах з передбаченнями

Читання зачину для когось за системою ПЛК (плече, лікоть, коліно)

– Зараз об'єднайтесь в пари за допомогою погляду. Сядьте так, щоб перед вами був один підручник, а ви торкались плечем, ліктем і коліном. Читаємо першу частину.

Бесіда

- Про що дізналися? Хто головні герої, які в них клички?
- Що робив півник? Що любили робити мишенята? Покажіть.
- Як ви думаєте, що трапиться далі?

Читання другої частини самостійно

– Про що дізналися? Що знайшов півник та що хотів зробити? Що означає обмолотити?

- Що робили мишенята, коли півник молотив? Що хотів зробити півник?

Розгляньте схему та розкажіть.

Опрацювання третьої частини

– Діти, сталася біда, загубилася частина казки, давайте відновимо її. Слова автора пропонує перша група, півника – друга, першого мишеняти – третя, а другого мишеняти – четверта.

– Потрібно зерно до млина віднести і борошно зробити. Хто понесе?

– Тільки не я!

– Тільки не я!

– Добре, – каже півник, – я віднесу.

– Я борошно приніс, тепер треба тісто замісити. Хто міситиме? – питає півник.

– Тільки не я!

– І не я!

– Добре, – каже півник, – я замішу.

– Як ви гадаєте, що буде далі?

Читання четвертої частини окремими учнями

– Про що ви дізналися?

– Що відчуваєте?

– Чому півник не запросив мишенят пригоститися?

– Кого названо лінюхами? Чому?

5. Бесіда за казкою

– Як ви гадаєте, чи правильно вчинили мишенята? А чому?

– А чи справедливо півник назвав їх лінюхами?

– Що засуджується у цій казці? Знайдіть у тексті слова, які ілюструють головну його думку.

– Як би ви вчинили на місці Крутя та Вертя?

– Як описують півника та мишенят у казці? Що характерне для казки ви помітили? (зачин, повчання, повтори, чарівні герої)

6. Робота з мультфільмом як медіапродуктом

– Сьогодні ви відчуєте себе справжніми акторами. Але перед цим давайте трошки повчимося у головних героїв. Відскануйте QR-код.

– Яке медіа ви щойно переглянули? (мультфільм).

– Подивіться на схему та дайте відповіді на запитання у групах, рухаючись за стрілочками. Відповіді на запитання можете занотувати на стікерах.

Учні презентують роботу групи.

V. Закріплення вивченого матеріалу

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Урок № 2

Тема: Звуки і букви. Звуки. Казки народів світу.

Мета: вчити розрізняти мовні та немовні звуки, шляхи їх утворення, правильно, свідомо та виразно читати, передбачати зміст твору за його заголовком, визначати головну думку казки, пояснювати вчинки персонажів на основі власного досвіду, формувати уявлення про аудіо як медіапродукт, вчити створювати власні аудіозаписи; розвивати мислення, пам'ять, увагу, вміння аналізувати, порівнювати, інтерпретувати інформацію; виховувати бажання пізнання нового.

Обладнання: комп'ютер вчителя, екран, девайси учнів.

Типи вправ: мотиваційні, інформаційно-пізнавальні, діяльнісні.

Хід уроку

I. Організація класу до уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми та мети уроку.

– Розгляньте тварин. Назвіть їх. До якої родини належать?

1. Демонстрація та обробка медіапродуктів.

– Зараз ми пограємо у цікаву гру «Вгадай, хто нявчить». Я буду вмикати звуки, а ви маєте сказати, хто з цих тварин так «нявчить».

– Як ви гадаєте, хто і для чого створив це медіаповідомлення?

– Про що ви дізнались з аудіо записів?

- Які почуття викликало? Чим привернуло вашу увагу?
- Чи зрозумів хтось з однокласників звуки не так як ви?
- Чи можемо ми довіряти таким аудіо записам, чи достовірні вони?
- Як ви вже зрозуміли, сьогодні ми поговоримо про kota. Але незвичайного.

IV. Вивчення нового матеріалу

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Складання діалогів

– Чи були діалоги у казці? Давайте спробуємо їх прописати. Для цього у групах визначте, хто говоритиме за kota, хто за автора, хто за ще одного гостя і хто за принца. Запишіть діалоги на аркушах.

2. Демонстрація результатів роботи кожної групи.

Читання діалогів за ролями.

3. Ознайомлення з прийомами створення аудіальних медіапродуктів.

– А зараз ми будемо створювати фрагменти нашої аудіоказки «Учений кіт». Для цього використаємо інструкцію.

Інструкція «Як записати аудіо»

- 1. Розблокуйте телефони та планшети.**
- 2. Знайдіть позначку «Диктофон», натисніть на неї.**
- 3. Натисніть на велику кнопку всередині. Вона може бути білого або червоного кольору.**
- 4. Запишіть першу репліку.**
- 5. Натисніть на ту ж клавішу, щоб зупинити запис. Збережіть.**
- 6. Далі продовжуйте кроки 3-5 знову.**

Перша репліка записується разом з вчителем. Далі працюють у групах самостійно.

4. Надсилання зразків вчителю

(Робота виконується покроково під контролем вчителя)

– Для того, щоб я перевірила ваші аудіо надішліть мені їх у чат вайберу.

Натисніть на клавішу «Архів», «Аудіотека» або «Мої записи». Натисніть на перший запис і потримайте, оберіть всі зроблені аудіозаписи. Далі оберіть надіслати або поділитись (може виглядати як стрілочка), натисніть на позначку вайберу та в наш чат.

VI. Підсумок уроку.

VII. Домашнє завдання.

– На факультативі, ми дізнаємось як змонтувати нашу аудіоказку.

Урок № 3

Тема: Звуки і букви. Абетка.

Мета: повторити що таке звуки, букви, формувати уявлення про абетку; вчити записувати слова за абеткою, прогнозувати зміст твору за заголовком, свідомо, виразно та правильно читати вірш, пояснювати вчинки героїв відповідно до власного досвіду; формувати емоційно-ціннісного ставлення до відео як медіапродукту; розвивати мислення учнів, увагу, пам'ять, вміння аналізувати, порівнювати, інтерпретувати інформацію; виховувати інтерес до творчості Галини Демченко.

Обладнання: комп'ютер вчителя, екран, девайси учнів, картки з QR-кодами.

Типи вправ: мотиваційні, інформаційно-пізнавальні, діяльнісні

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

III. Мотивація навчальної діяльності учнів

IV. Вивчення нового матеріалу

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Ознайомлення з медіапродуктом (перегляд відео)

– На сьогодні я приготувала для вас відеозапис мого прочитання віршу «Юрасева іграшка». Давайте переглянемо його. Звертайте увагу на

інтонацію. Для того, щоб його переглянути, відскануйте свій QR-код і зайдіть на електронну дошку оголошень класу. Там під заголовком «Юрасева іграшка» ви й знайдете відео.

2. Аналіз та обробка медіаінформації

– А опрацювати його допоможе наша схема. Дайте відповіді на запитання, рухаючись за стрілками.

3. Створення власних медіа продуктів учнями

– Зараз ви попрацюєте самостійно і запишите власне відео з прочитанням вірша. Для цього підготуйте свої девайси та навушники.

– Працювати будемо за інструкцією. У класі ви спробуєте, а вдома ви запишите кінцевий варіант.

Інструкція

1. Розблокуйте девайс.
2. Натисніть на позначку «Камера».

- 3. Ввімкніть передню камеру.**
- 4. Щоб почати запис, натисніть на круг внизу екрану (білого чи червоного кольору).**
- 5. Зупиніть запис, натиснувши на ту ж клавішу.**
- 4. Демонстрація виконання завдання учнями.**

– Надішліть, будь ласка, відео у чат електронного класу. Для цього зайдіть у галерею. Оберіть відео та позначку «поділитися» або «надіслати», може бути у вигляді стрілочки. Шукаємо позначку електронного класу і натискаємо «надіслати».

Вчитель виводить на екран декілька найвдалиших зразків виконання.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

– Вдома вивчіть вірш та запишіть його знову. Надішліть у чат класу. Всім дякую за урок! Бажаю успіхів та натхнення.